T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞANLIURFA'DA BUĞDAYIN EN UYGUN SATIŞ ZAMANININ SAPTANMASI

NURULLAH SAĞLAM

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ŞANLIURFA
2019

ONAY SAYFASI

Dr.Öğr.Üyesi Remziye ÖZEL danışmanlığında, Nurullah SAĞLAM'ın hazırladığı **"Şanlıurfa'da Buğdayın En Uygun Satış Zamanının Saptanması"** konulu bu çalışma …/…/… tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

imza

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Remziye ÖZEL …….

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Reşit SEVİNÇ …….

Üye:Doc. Dr. Üyesi Songül AKIN …….

Bu Tezin Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Doc. Dr. İsmail HİLALİ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET i
ABSTRACT ii
TEŞEKKÜR iii
ÇİZELGELER DİZİNİ iiv
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ v
1. GİRİŞ 1
1.1. Türkiye ve Dünya Buğday Üretimi 1
1.2. Dünya Hububat Piyasaları 3
1.3. Türkiye'de Buğday Piyasa Fiyatları 4
1.4. Türkiye'de üretim, tüketim, ihracat, ithalat, stoklar ve fiyatlar 4
1.5. Risk ve Belirsizlik 7
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR 9
3. MATERYAL ve YÖNTEM 14
3.1. Materyal 14
3.2. Yöntem 14
3.1.2. Örneklem hacminin belirlenmesi ve verilerin toplanması 14
3.2.2 verilerin analizi 16
4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA 17
4.1. Araştırma Bulguları 17
4.1.1. İşletmelerin sosyo demografik yapısı 17
4.1.2. One-Way ANOVA 30
5. SONUÇ ve ÖNERİLER 32
5.1. SONUÇ 32
5.2. ÖNERİLER 38
KAYNAKLAR 36
ÖZGEÇMİŞ 39

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ŞANLIURFA'DA BUĞDAYIN EN UYGUN SATIŞ ZAMANININ SAPTANMASI

Nurullah SAĞLAM

Harran Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Remziye ÖZEL
Yıl: 2019, Sayfa: 39

Bu çalışmanın temel amacı Şanlıurfa İline bağlı ilçelerdeki buğday üreticilerinin ürün satış zamanına karar vermelerinde etkili olan faktörleri belirlemek ve üretici gelirlerini artırıcı öneriler geliştirmektir. Araştırmanın ana materyalini 180 üretici ile yüz yüze anket yöntemi ile elde edilen veriler oluşturmaktadır. İşletmecilerin ortalama 49.3 yaşında olduğu, önemli bir kısmının (%35.5)orta düzeyde eğitimli olduğu saptanmıştır. İşletmelerde hane halkı genişliğinin ortalama 8.16 kişi olduğu, ve buğday tarımında 3.61 aile bireyinin çalıştığı, ortalama işletme arazisinin 118.20 da olduğu saptanmıştır. İşletmecilerin buğday tarımında ortalama 25.31 yıllık deneyimlerinin olduğu belirlenmiştir. İşletmecilerin önemli bir kısmının (%70.6) herhangi bir üretici örgütüne üye olmadığı belirlenmiştir. İşletmelerin %45.0'inin depolama imkanının olmadığı ve %61.1!inin lisanslı depoculuk hakkında bilgili olmadığı belirlenmiştir. Bu araştırmada işletmecilerin riske karşı tutumlarının belirlenmesinde referans kumarı yöntemi kullanılmış ve işletmeler 3 gruba ayrılmıştır. İşletmecilerin önemli bir kısmının (%79.4) riski sevmeyen grupta olduğu saptanmıştır. Araştırmada risk grupları ile eğitim düzeyi, deneyim süresi, yaş ve ürünü bekletme istediği süre arasında one way ANOVA testleri yapılmıştır. Riskten hoşlananlar ve hoşlanmayanların arasında eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Riski sevmeyenler ile riske karşı nötr olanların buğday üretimindeki deneyim süreleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Riski sevenler ile sevmeyenlerin yaşları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Riski sevenler ile sevmeyenlerin buğdayı depolamak istedikleri süre arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada, gerçekleşen satış tarihi ile istenen satış tarihi arasında kalan dönemde oluşan fırsat bedeli dikkate alınarak brüt kar farkı hesaplanmıştır. Böylece buğdayın en uygun satış zamanının mart ayı (brüt kar farkının en yüksek olduğu ay) saptanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Buğday, satış zamanı, fırsat maliyeti, referans kumarı, Şanlıurfa

ABSTRACT

MSc. Thesis

DETERMINATION OF WHEAT THE BEST SELLING TIME IN ŞANLIURFA

Nurullah SAĞLAM

Harran University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Assist. Prof. Dr Remziye ÖZEL
Year: 2019, Page: 39

The main purpose of this study is to determine the factors that are effective in deciding the time of sale of wheat producers in the districts of Şanlıurfa province and to develop recommendations to increase producer income. The main material of the research is the data obtained by face to face survey method with 180 producers. It was found that the average age of the farmers was 49.3 years and a significant number of farmers (35.5%) were educated at secondary level. It was found that the average household size were 8.16, and 3.61 family members worked in wheat agriculture and the average land area was 118.20. It is determined that the farmers have 25.31 years of experience in wheat agriculture. It was determined that a significant number of operators (70.6%) were not members of any producer organization. 45.0% of farmers have no storage facilities and 61.1% of farmers are not knowledgeable about licensed warehousing. In this research, reference gambling method was used to determine the attitude of the farmers against risk and the enterprises were divided into 3 groups. A significant portion of the farmers (79.4%) were found to be in the non-risk group. One-way ANOVA tests were conducted between the risk groups and the level of education, duration of experience, age, and the period of time the product wanted to wait. There was a significant difference between the likes and dislikes of risk in terms of education level. There was a significant difference between the duration of wheat production experience of those who do not like risk and those who are neutral against risk. No significant difference was found between the ages of those who love risk and those who do not. There was a significant difference between the risk lovers and those who did not like to store wheat. In this search, gross profit difference is calculated by taking into consideration the opportunity cost that occurred between the actual selling date and the desired selling date. Thus, the optimal selling period of wheat was determined in March (the month when the gross profit difference was highest).

KEY WORDS: Wheat, selling time, opportunity cost, referance gambling, Şanlıurfa

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında bilgi ve tecrübesiyle destekte bulunan ve yüksek lisans eğitimim boyunca yardımlarını esirgemeyen danışmanım sayın Dr. Öğretim Üyesi Remziye ÖZEL'e sonsuz teşekkür ederim. Değerli katkılarından dolayı Dr. Öğretim Üyesi M. Reşit SEVİNÇ'e, Dr. Öğretim Üyesi Songül AKIN'a teşekkürü borç bilirim. Tezimi yürüttüğüm süreçte, büyük yardımları dokunan, kardeşim, arkadaşım Onur YILDIRIM'a ve saha çalışmalarında sıkılmadan sorularıma cevap veren çiftçilere teşekkür ediyorum. Eğitim öğretimim boyunca benden hiç bir zaman desteklerini esirgemeyen ve hayatımın her evresinde yanımda olan aileme ve değerli eşim Kamile KILIÇ SAĞLAM'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No

Çizelge 1. 1. 2008-2017 Yılları Türkiye buğday ekim alanı, üretimi ve verimi 5
Çizelge 1. 2. 2018 yılı bölgeler bazında Türkiye ekmeklik buğday üretimi (bin ton) 5
Çizelge 1. 3. 2018 yılı bölgeler bazında Türkiye makarnalık buğday üretimi (bin ton) 5
Çizelge 1. 4. Türkiye buğday tüketimi, stok değişimi ve yeterlilik derecesi 6
Çizelge 1. 5. Türkiye'nin damızlık sığır ithalatı 7
Çizelge 3. 1. İlçelere göre dağılım 15
Çizelge 4. 1. İncelenen buğday üreticisi işletmelerde işletmecilerin ortalama yaşı 17
Çizelge 4. 2. İncelenen buğday üreticisi işletmelerde işletmecilerin yaşı 17
Çizelge 4. 3. Buğday üreticisi işletmecilerin eğitim durumu 18
Çizelge 4. 4. İşletmecilerin işletmede toplam çalışma süresi (Gün) 18
Çizelge 4. 5. Hane halkı nüfusu 18
Çizelge 4. 6. İncelenen işletmelerde buğday tarımında çalışan aile işgücü (kişi) 19
Çizelge 4. 7. İşletmede tarım dışı geliri 19
Çizelge 4. 8. Buğday üreticilerinin sosyal güvence durumu 20
Çizelge 4. 9. İncelenen Buğday üreticisi işletmecilerin deneyim süresi (yıl) 20
Çizelge 4. 10. ÇKS kaydının olma durumu 20
Çizelge 4. 11. Buğday işletmelerinde işletmecilerin üretici örgüt üyeliği 21
Çizelge 4. 12. Buğday işletmelerinde işletmecilerin tarımsal üretimdeki faaliyet kolları 21
Çizelge 4. 13. Buğday işletmelerinde işletmecilerin buğday üretimi (yıl) 21
Çizelge 4. 14. İncelenen işletmelerde arazi varlığı (da) 22
Çizelge 4. 15. Buğday işletmelerinin işletmeye ait sulama kaynağı 22
Çizelge 4. 16. Buğday tarımının yapıldığı işletmelerde Son beş yılda buğday ekim tercihi 23
Çizelge 4. 17. Buğday tarımının yapıldığı işletmelerde ekilen buğdayın cinsi 23
Çizelge 4. 18. Buğday tarımının yapıldığı işletmelerde ekilen buğdayın ismi 23
Çizelge 4. 19. Buğday tarımının yapıldığı işletmelerde ekilen buğdayın tohum temini 24
Çizelge 4. 20. işletmecilerin riske karşı duyarlılığı 24
Çizelge 4. 21. Risk gruplarının yaş ve deneyim ortalamaları 25
Çizelge 4. 22. İncelenen işletmelerde buğday üretiminde risk faktörlerinin önem dereceleri 25
Çizelge 4. 23. Buğday üretimi yapan işletmecilerin acil ödeme durumu 26
Çizelge 4. 24. Buğday üretimi yapan işletmecilerin borçlu oldukları yerler 26
Çizelge 4. 25.Buğday ürününün kime veya kimlere satıldığı durumu 27
Çizelge 4. 26. İncelenen işletmelerde buğday üretimi yapılan işletmelerde işletmecilerin buğdayı satmak istedikleri zaman 27
Çizelge 4. 27. İncelenen işletmelerde buğdayın depolama imkânları 28
Çizelge 4. 1. Depolama imkanı olmayan işletmelerin depo kiralama isteği 28
Çizelge 4. 29. Buğday üretimi yapan işletmecilerin lisanslı depoculuk hakkındaki bilgi durumu.. 28
Çizelge 4. 30.İncelenen İşletmelerde bekletilen buğday ürünün istenilen koşullar gerçekleştiğinde satılmak istenen yerler 29
Çizelge 4. 31. Ürünlerin Bekletilmesi durumunda elde edilecek brüt gelir farkı 29
Çizelge 4. 32. H1 Hipotezi 30
Çizelge 4. 33. H2 hipotezi 30
Çizelge 4. 34. H3 hipotezi 31
Çizelge 4. 35. H4 hipotezi 32

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

%	Yüzde
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
İGC	İntergovernmental Conference
UHK	Uluslar arası Hububat Konseyi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TL	Türk Lirası

1. GİRİŞ

Tarım alanında, gelecekle ilgili net bilgiye sahibi olmak imkânsızdır. Üretimle alakalı projelerin hedefe ulaşması için geleceğe yönelik yapılan doğru tahminler girişimciyi amacına ulaştırabilir. Girişimcilerin amacı işletme için ayırdığı bütçeyi yani işletmeye ait mal varlığını koruyup artırmaktır. Üretim faaliyetinde bulunmak için üretilen mal ve hizmetleri piyasaya sunmak, ayrıca elde edilebileceği gibi kaybetmenin de bilinmesi gerekir (Erkuş ve ark, 1995).

Buğdayın hasat sezonunda meydana gelen önemli miktardaki ürünün yığılması sebebiyle, tarımsal ürünlerinin fiyatları düşüş göstermektedir. Bilhassa hasat sezonuna kadar borç yükü artarak gelen üretici, ürünlerini bu düşük fiyat seviyelerinde satmak zorunda kalmaktadır. Ancak sonbahar ayları ile beraber arz eksikliğinin baş göstermesi, fiyat seviyelerin yükselmeye başlamakta ve bundan da yalnız ürün depolayabilen güçlü çiftçiler ile tüccarlar yararlanabilmektedir. Bununla beraber bu durum aynı anda tüketiciyi ve bu ürünleri hammadde olarak kullanan sanayiciyi de kötü yönde etkilemektedir. Üreticilerin ürünlerinin katma değerine sahip çıktığı ve fiyat hareketlerinden faydalanabildiği şekilde bir tarımsal pazarlanma sistemi tüm dünyada her zaman önemli bir sorun olarak varlığını korumuştur (Tektaş, 2008).

1.1. Türkiye ve Dünya Buğday Üretimi

Buğday dünyanın her yerinde üretimi yapılabilen birçok ülkenin beslenme, gıda ve ticari hayatında önem taşıyan vazgeçilemeyen bir kültür bitkisidir. Günümüzde bitkisel ürünler arasında en çok ekimi ve üretimi olan buğday, insan ve hayvan beslenmesinde her şekilde kullanılabilen önemli bir üründür (Arısoy ve Oğuz (2005).

Uluslararası Hububat Konseyi (IGC)'nin önceki yıllara ait istatistiklere göre; 2009/2010 sezonunda 679 milyon ton olarak gerçekleşen buğday üretimi, 2010/11

sezonunda 26 milyon tonluk bir gerilemeyle 653 milyon tona, 2011/12 sezonunda ise 42 milyon tonluk bir yükselmeyle 695 milyon tona ulaşmıştı. 2012/13 döneminde 40 milyon tonluk büyük bir gerileme ile 655 milyon tona gerileme gösteren dünya buğday üretimi, 2013/14 sezonunda büyük bir yükselişle 713 milyon tona varmıştır. Dünya pazarını olumlu bir düzeyde rahatlatan bu yükseliş, 2014/15 sezonunda da süreklilik gösterdi ve dünya buğday üretimi 720 milyon tona vardı. 27 Ağustos tarihli raporunda 2015/16 sezonu için herhangi bir yükselme öngörmeyen IGC, 25 Eylül tarihli son raporunda ise 7 milyon tonluk bir yükselme olacağını öngörmüştür. Buna göre; 2015/16 sezonunda dünya buğday üretimi 727 milyon ton civarında gerçekleşecektir. Ülkemizde 24 milyon hektar alan içinde tarım gerçekleşmektedir. Bu alanın yaklaşık 16 milyon hektarında hububat ekimi yapılıp, bunun da ortalama 8 milyon hektarında insanlık için vazgeçilmesi mümkün olmayan buğday üretimi yapılmaktadır (TMO, 2018).

Türkiye'de buğday üretimi, her bölgede yapılmaktadır. Bu sebeple buğday, tarladan elde edilen mahsuller içerisinde ekiliş alanı ve üretim miktarı bakımından başı çekmektedir. Son 20 yılda buğday ekim alanı 7.3-9.4 milyon hektar arasında, üretimi ise 17.2-22.6 milyon ton arasında farklılık arz etmiştir. Ülkemizde artış gösteren nüfusa paralel olarak buğday isteği de yükselmektedir. Ekmek, bulgur, makarna, irmik, bisküvi, nişasta ve diğer buğday üretimine bağlı unlu mamuller tüketimi baz alındığında buğday tüketimimiz 18-19 milyon ton düzeylerindedir (TMO, 2018).

Ülkemizde buğday ekseriyetle sulu tarımın olmadığı arazilerinde üretilmektedir. Türkiye 2018 yılı buğday ekim alanları tetkik edildiğinde buğday ekili alanların %77'si kuru, %23'ü sulu alanlar olduğu görülmektedir. Bu sebeple ülkemiz buğday üretimi yağış miktarı ile paralellik göstermektedir. Ancak TÜİK verilerine göre 2015 yılında buğday üretimimiz 22.6 milyon ton olarak gerçekleşmiş iken 2018 Nisan ayında yaşanan aşırı kuraklık nedeniyle 2018 yılı buğday üretimimiz 20 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Son on yıllık buğday üretimimiz ise 19.0-22.6 milyon ton aralığında gerçekleşmiştir (TUİK, 2018).

Buğday üretimi konusunda kendine yeterliliği üst düzeyde olan ülkemizin TÜİK' ten alınan verilere göre 2018/2019 dönemi kendine yetebilirlik derecesi % 111.7'dir. Fakat bazı yıllar kötü hava şartlarından dolayı üretim ve nitelikte yaşanan problemlerden dolayı istekler karşılanamamakta ve dış alım yapılmaktadır. Ülkemiz tarafından buğday dış alımı yapılmasının ve dış alımın yıllar içerisinde yükseliş göstermesinin en önemli nedeni, buğdayla ilgili işlenmiş madde (un, makarna, bisküvi, irmik, bulgur vb) dış satımının gittikçe yükselmektedir. Ülkemizin 2002 yılı buğday dış alımı ortalama 1 milyon 117 bin ton olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında ise buğday dış satım miktarı yaklaşık 5 milyon 782 bin ton olarak gerçekleşmiştir (TUİK, 2018).

Buğday üretiminin piyasaya sunuluşu ise yıl içinde dalgalanmalar göstermektedir. Bu da üretici gelirinde dalgalanmaların olduğunu göstermektedir. Bazen fiyatlar üreticilerin tatmin edemeyeceği kadar düşmektedir. Buğday üreticisi ürettiği ürünü pazara arz etmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca iç piyasada maliyete bağlı oluşan yüksek fiyatlar buğdayı işleyen firmalar için sorun teşkil edebilmekte bu da ithalata yönelmeyi artıracaktır.

Ekonomik yönde işletme idaresinin karar verme durumunda problemlerle karşılaşılabilir. Bu yüzden üretici ya da tüketici pozisyonundaki işletmelerin aldığı kararlar direk üretim ve tüketim biçimlerini etkilemektir. İşletmeler karar verme aşamasında genel olarak içsel yani dahili şartlara bağlı olarak gelecek için belirlenen hedefe ulaşmayı amaçlamaktadır (Özçelik, 2004).

1.2. Dünya Hububat Piyasaları

2015/16 yıllarında dünyada üretilen toplam hububat (buğday ve kaba yem) miktarını gösteren tablo önceki aya göre daha düşüktür. Fakat buğdayda indirilen rakam değerleri ile mısır bitkisinde öngörülen rakamlarda yapılan artışla denge sağlanmaya çalışılmıştır. Üretimin 1 966 milyon ton düzeyi ile bir önceki seneye göre %2 oranında daha düşük seviyede gerçekleşmesi bekleniyor olması ile birlikte, bu rakam beş yıllık ortalamadan %4 daha yüksektir. Tüketim tahmini 1.981 milyon

ton miktarı ile bir önceki ay ile aynı değerlerdedir. Fakat üretim miktarı ve açılış stoklarındaki azalma nedeniyle devir stoklarında 4 milyon ton oranında azalma görülmektedir. Aynı zamanda devir stoklarının 422 milyon düzeyine getirilecek biçimde bir önceki seneye kıyasla %4 daha düşük oranda gerçekleşmeleri öngörülmektedir. Bunun yanı sıra stok-kullanım oranı istenilen seviyeyi koruyacaktır (UHK, 2015).

1.3. Türkiye'de Buğday Piyasa Fiyatları

2017 üretim sezonunda 21.5 milyon ton olan buğday üretimi 2018 üretim sezonunda %7'lik bir düşüşle 20 milyon ton olarak kendini göstermiştir (TÜİK, 2019). 2018 hasat sezonunun başlaması ile beraber 12 Mayıs 2018 tarihinde TMO hububat alım fiyatlarını açıklamış olup 15 Mayıs 2018 tarihi itibariyle hububat alımlarına başlamıştır. Müdahale alım fiyatları makarnalık buğday için 1100 TL/Ton, düşük vasıflı makarnalık buğdaylar için 920 TL/Ton, Anadolu kırmızı/beyaz sert buğdaylar için 1050 TL/Ton, diğer kırmızı/beyaz buğdaylar için 1000 TL/Ton, düşük vasıflı ekmeklik buğdaylar için 870 TL/Ton' dur (TMO, 2018).

Nisan ayı sonunda 2 milyon 360 bin ton buğday peşin olarak alınmıştır. Nisan ayının sonu itibariyle Türkiye genelinde makarnalık buğday 1705 TL/Ton, Anadolu kırmızı sert buğday 1 365 TL/Ton yaklaşık fiyatla talep görmüştür (TMO, 2018).

1.4. Türkiye'de üretim, tüketim, ihracat, ithalat, stoklar ve fiyatlar

Türkiye, dünya buğday ekim alanının % 3.5'ine sahiptir. Tarım alanlarımızın nadas alanları hariç % 66.4'ü (15.5 milyon hektar) tarla ziraatına ayrılmıştır. Bu alanın da yaklaşık % 71.0'inde (11.1 milyon hektar) hububat ekilmektedir. Hububat ekim alanı içerinde % 69'luk payla ilk sırada buğday yer almaktadır (TÜİK, IGC 2017).

Türkiye buğday ekim alanları bakımından 2008-2017 yılları arasında % 5.2'lik bir düşüş yaşanmıştır. 2008-2017 yılları arasında üretim miktarında yıllar itibariyle

bir dalgalanma görülmekle birlikte % 20.9'luk bir artış görülmektedir. Bu durumun verimdeki artışlardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Nitekim söz konusu yıllar arasında verimde % 19.4'lük bir artış söz konusudur (Çizelge 1.1). Bu durumun diğer teknolojik gelişmelerle birlikte sulama imkanlarına kavuşan alanlarda buğday tarımının veriminin artmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Çizelge 1. 1. 2008-2017 Yılları Türkiye buğday ekim alanı, üretimi ve verimi

Yıllar	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (kg/ha)
2008	8 090 000	17 782 000	2 345
2009	8 100 000	20 600 000	2 566
2010	8 103 400	19 674 000	2 440
2011	8 096 000	21 800 000	2 704
2012	7 529 639	20 100 000	2 672
2013	7 726 000	22 050 000	2 845
2014	7 919 208	19 000 000	2 429
2015	7 866 887	22 600 000	2 872
2016	7 671 945	20 600 000	2 710
2017	7 668 879	21 500 000	2 800

* Kaynak: TUİK,2018

Çizelge 1. 2. 2018 yılı bölgeler bazında Türkiye ekmeklik buğday üretimi (bin ton)*

	Ekmeklik buğday	
Bölge adı	**Miktar**	**%**
İç Anadolu	5 680	34.4
Marmara	2 706	16.4
Güneydoğu Anadolu	2 241	13.6
Ege	1 890	11.5
Doğu Anadolu	1 647	10.0
Akdeniz	1 190	7.2
Karadeniz	1 146	6.9
Toplam	16 500	100.0

* TÜİK'in 2018 verilerine göre TMO tarafından yapılan bölgeler bazında üretim tahminidir.
Kaynak: TMO, 2018

Çizelge 1. 3. 2018 yılı bölgeler bazında Türkiye makarnalık buğday üretimi (bin ton)*

	Makarnalık buğday	
Bölge adı	**Miktar**	**%**
İç Anadolu	1 362	38.9
Marmara	1	0.0
Güneydoğu Anadolu	1 237	35.4
Ege	321	9.2
Doğu Anadolu	92	2.6
Akdeniz	20	0.6
Karadeniz	467	13.3
Toplam	3 900	100.0

* TÜİK'in 2018 verilerine göre TMO tarafından yapılan bölgeler bazında üretim tahminidir.
Kaynak: TMO, 2018

TÜİK verilerine göre 2016/17 sezonunda ülkemizin buğday tüketimi; gıda olarak 14 milyon 490 bin ton, tohumluk olarak 1 milyon 381 bin ton ve yemlik olarak 2 milyon 305 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2007/2008 buğday üretim sezonunda yurt içi buğday kullanım miktarı 16 milyon 882 bin ton olduğu saptanmıştır. Ancak 2016-2017 sezonuna kadar bakıldığında yıllar arasında dalgalanmalarla birlikte bir artış olduğu görülmektedir. Özellikle dikkat çeken saptamalardan Türkiye'nin 2012-2013 buğday üretim sezonunda yemlik olarak kullanılan buğdayın bariz bir şekilde arttığı ve 2016-2017 buğday üretim sezonu ve sonrasında da bu artışın devam ettiği görülmektedir. Türkiye'de buğday ürünü için yeterlilik derecesi %96.6 iken 2016/2017 sezonunda %103.8 seviyelerine geldiği saptanmıştır (Çizelge 1.3).

Çizelge 1. 4. Türkiye buğday tüketimi, stok değişimi ve yeterlilik derecesi

Piyasa yılı	Yurtiçi kullanım (bin ton)	Gıda olarak tüketim (bin ton)	Tohumluk kullanım (bin ton)	Yemlik kullanım (bin ton)	Kayıplar (bin ton)	Stok değişimi (bin ton)	Kişi başına tüketim (kg)	Yeterlilik derecesi (%)
2007/08	16 882	14 584	1 458	351	489	97	207	96.6
2008/09	17781	15 458	1 456	362	504	308	216	94.5
2009/10	16 961	14 495	1 458	425	584	965	200	114.8
2010/11	18 187	15 766	1 459	404	558	1 351	214	102.2
2011/12	19 610	17 090	1 457	448	614	239	229	105.1
2012/13	19 375	17 042	1 355	411	567	-52	225	98.0
2013/14	20 462	16 330	1 399	2 112	621	-117	213	102.0
2014/15	20 122	15 604	1 425	2 556	536	-745	201	89.2
2015/16	18 795	14 399	1 416	2 343	637	753	183	113.6
2016/17	18 756	14 490	1 381	2 305	581	-1 267	182	103.8

Kaynak: TUİK,2018

Türkiye'nin damızlık sığır ithalatı çizelge 1.4'teki gibidir. Türkiye'nin 2012-2013 buğday üretim sezonunda yemlik olarak kullanılan buğdayın bariz bir şekilde arttığı ve 2016-2017 buğday üretim sezonu ve sonrasında da bu artışın devam ettiği görülmektedir (Çizelge.1.3). Durum şu şekilde açıklanabilir; yemlik olarak kullanılan buğday miktarının 2012-2013 sezonundan sonra artış göstermesinin, Türkiye'nin 2011 yılından sonra damızlık sığır ithalatına başlaması ile ilgili bir bağ kurulabilir. Ancak ithalatı yapılan büyük baş hayvanların Türkiye'nin toplam büyük baş hayvan

sayısının yem ihtiyacını karşılamak amacıyla üretimi yapılan buğday ürününün işlenip mamul madde (yem) haline getirilmesi ile olabilir.

Çizelge 1. 5. Türkiye'nin damızlık sığır ithalatı

Yıl	İthalat miktarı (baş)	Toplam İthalat bedeli (USD)	İthalat bedeli (USD/baş)
2007	3 854	6.625.418	1.719
2008	5 393	16.417.761	3.044
2009	4 010	13.306.818	3.318
2010	19 928	65.544.857	3.289
2011	78 565	292.952.534	3.729
2012	48 702	163.824.429	3.364
2013	31 873	102.182.831	3.206
2014	23 676	71.878.355	3.036
2015	48 595	133.329.302	2.744
2016	64 126	169.120.707	2.637
2017	113 576	254.793.487	2.244

* Kaynak: TİGEM, 2019

1.5. Risk ve Belirsizlik

Tüm ekonomik faaliyetler az çok riske sahiptir. Tarımsal faaliyetlerin yapısal özelliklerinde yüksek bir miktarda risk ve belirsizlik mevcuttur. Risk ve belirsizlik bazen birlikte bazen de ayrı kullanılmakta ya da birbiri yerine tercih edilmektedir. Literatürde risk ve belirsizlik için birçok tanım ifade edilmişse de genelde ikisine de yaklaşım aynıdır.

Gürler, (1996)'e göre risk; deneysel ya da nicel bir biçimde değerlendirilebilen hadiselerle alakalı değişim ya da sonuçları ifade ettiğini belirtmiştir. Belirsizlik; ise gelecekte kesin olarak belirlenemeyen durum demektir (Gürler, 1996).

Gürler, (1996)'e göre risk ve belirsizliği birbirinden ayıran önemli özellik; risk nicel olarak değerlendirilebilen ve olaylarla alakalı değişimleri belirtmektedir. Belirsizlik ise gelecekteki hadiseler üzerine kesin ve yeteri olmadığı durumları bulundurmasıdır.

Ceyhan, (1995)'a göre genelde risk iş riski ve mali risk olarak ikiye ayrılmaktadır. Tarım işletmelerinde; işletmeyi idare eden işletme sahibi için iş riski beş gruba ayrılmaktadır (Ceyhan. 1995).

1. Pazar ve fiyat riski
2. Üretim riski
3. Teknolojik risk
4. Resmi ve sosyal riskler
5. İnsan kaynaklı riskler

Patrick, (1985)'e göre ise; Tarımsal üretimde bulunan üreticiler ellerinde belirli bir serveti bulunduramıyorsa iş riski ile beraber mali riskte ortaya çıkarmaktadır. Borçlanma ya da kredi tercihinde bulunmak mali riske örnektir.

Kip, (1975) ise; tarımsal faaliyetlerde belirsizlik kaynaklarını üç grup altında toplamıştır (Kip, 1975).

1) Teknik belirsizlik; verim belirsizliği ve teknolojik belirsizlik
2) Ekonomik belirsizlik; fiyat belirsizliği ve gelir belirsizliği
3) Sosyal ve kurumsal yapı belirsizliği

Özçelik ve Ceylan, (1995) ise; örneğin besi sığırcılığı yapmaya karar veren bir çiftçi sığırları alırken kaç kilogram olacağını satış için fiyatını bilemez. Bu nedenle hayvan fiyatını ve üretimi etkileyen etkenler belirsizlik değişkenleridir şeklinde ifade etmişlerdir (Özçelik ve Ceylan,1995).

Bu çalışmanın amacı, Şanlıurfa İline bağlı ilçelerde etkin olarak faaliyet gösteren buğday üreticilerinin buğday üretim faaliyetinden elde ettikleri ürünün satış zamanına karar vermelerinde etkili olan faktörleri belirlemek ve üretici gelirlerini artırıcı öneriler geliştirmektir. Bununla beraber, yürürlülüğe giren ve aktif hale gelmesi beklenen ''Lisanslı Depoculuk'' faaliyetinin buğday üreticilerine tanıtımını sağlamak ve elde edilen buğdayın daha kaliteli ve düşük maliyetle depolanması konusunda bilgilendirmek çalışmanın diğer hedefleri arasında yer almaktadır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Akçaöz ve ark (2005), "Tarımsal Üretimde Çiftçilerin Tutum ve Davranışları" adlı çalışmalarında çiftçilerin tarımsal faaliyetlerle ilgili hedeflerine ulaşmak için sahip oldukları tutum ve davranışları belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla çalışmada Çiftçilik Amaçları Ölçeğini (FOS) kullanmıştır. Araştırmada kullanılan veriler Antalya ili Merkez, Manavgat ve Serik ilçelerindeki 143 isletmeden anket yoluyla elde edilmiştir. Çalışmada çiftçileri, risk seven (%39.9), risk sevmeyen (%53.1) ve riske kayıtsız (%7.0) olmak üzere davranış gruplarına ayırmıştır. Çiftçilik amaçları ölçeği kapsamında elde edilen verilere faktör analizini uygulamıştır. Faktör analizi sonucunda bulunan 8 faktör sırasıyla çevresel amaçlar, risk amaçları, statü amaçları, doğal koşullar, iş ve gelecek amaçları, isletme dışı is amaçları, çeşitlendirme ve farklılaştırma amaçları, basarı amaçları olarak adlandırılmıştır.

Akçaöz ve ark (2006), "Antalya İlinde Tarımsal Üretimde Risk Yönetimi Ve Tarım Sigortası Uygulamaları" isimli çalışmalarında Antalya ilinde çiftçilerin risk davranışlarına göre tarım sigortası ile ilgili tutumlarını incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada, Antalya ilinin Merkez, Manavgat ve Serik ilçelerine bağlı köylerde 143 çiftçi ile yapılan anketlerden elde edilen verileri kullanmışlar. Araştırma sonuçlarına göre, işletmelerin %77,6'sında düzenli olarak tarım sigortası yapılmadığı belirlenmiştir. İşletmelerde tarım sigortası yaptırmama nedenlerinin arasında; işletmelerin gelir yetersizliği, primlerin yüksekliği ve zarar ödemelerindeki düzensizlikler en önemli nedenler olarak ifade edilmiştir.

Dorosh and Salam (2006), "Pakistan'da buğday piyasasında fiyat istikrarı: Politika seçenekleri üzerine bir araştırma" adlı çalışmalarında kısmi denge analizinden yararlanılarak buğday piyasası çözümlemeye tabi tutmuştur. Pakistan'daki yurtiçi fiyatlar, dünya fiyatlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Özel sektör buğday ithal etmeyi tercih ederken Devlet çeşitli tedbirler alarak ülke içindeki buğday üretimini yükseltmeyi başarmıştır.

Özçelik ve Özer (2006), "Koyck Modeli ile Türkiye"de Buğday Üretimi ve Fiyatı ilişkisinin Analizi" isimli çalışmasında, buğday üreticilerin üretim kararını, bir önceki yılın fiyatına göre vermesi, ürün miktarı ve fiyatıyla ilgili artış ve azalmalara sebep olmaktadır. Buğday üretimi de, piyasada oluşan ortamla fiyatın gecikmeli değerinden etkilenmektedir. Gecikmeli değerlerin hesaplanması için Koyck Modeli"nden yararlanmıştır. Değişkenler üzerinde kararlılık sağladığı için doğal logaritmaları alınmıştır. Modelde 1973-2004 yılları buğday üretimi (bağımlı) ve buğday fiyatı (bağımsız) değişkenler olarak alınmıştır. Modelin çözümü sonucuna göre buğday üretimi geriye doğru en fazla 3 yılın fiyatından etkilenmektedir. Ayrıca, buğday fiyatlarında meydana gelen değişmenin buğday üretiminde hissedilebilir ölçüde bir etkiye neden olabilmesi için gecikmesi gereken zaman 0.8325 yıl (10 ay) olduğu hesaplanmıştır.

Bayramoğlu (2008), "Buğday Üretim Faaliyetini Etkileyen Başlıca Faktörler" isimli çalışmada buğday üretimi aşamasında üretim deseninde yer almasını etkileyen faktörler araştırılmıştır. Çalışmada datalar Konya ili Çumra ilçesinde etkinlik gösteren işletmelerden yüz yüze anket yöntemi ile elde edilmiştir. İncelenen işletmelerde ortalama arazi genişliği 151 da ve ortalama aile iş gücü varlığı 3.24 EİB olarak tespit edilmiştir. İşletmelerin sahip olduğu aktif sermayenin %9.52"sini işletme sermayesi ve %90.48"ini arazi sermayesinin oluşturduğu belirlenmiştir. Buğday üretim aşaması üzerinde etkili olan faktörler ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Ekonometri analizde yarı logaritmik matematiksel kalıp kullanılmıştır. Modelde bağımsız değişken olarak alet-makine varlığı, döner sermaye varlığı, aile işgücü varlığı ve sulanabilir arazilerin işletme arazisine oranı kullanılmıştır. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerde meydana gelen artışların, işletme arazisi içerisinde buğdayın ekim alanını nispi olarak azalttığı tespit edilmiştir. Buğday üretiminin sınırlı imkânlara sahip işletmeler tarafından daha fazla üretildiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak sulanabilir geniş arazilere sahip, alet-makine varlığı, döner sermaye varlığı ve aile iş gücü varlığı yüksek olan işletmeler buğday üretimine daha az yer vermektedirler.

Tektaş (2008), Trakya bölgesinde faaliyet gösteren Ticaret Borsalarının çalışmalarını incelemiştir. Trakya yöresinde bulunan üç önemli tarım ürünü olan ayçiçeği, çeltik ve buğdaya ait muamele miktarları ve bu muamele miktarlarının borsalardan geçen kısmı ve Hazır üretici Satışlarının oranı incelenmiştir. Toplam kalite yönetimi ve kalite güvence sistemlerinin önem arz ettiği günümüz koşullarında tarıma dayalı sanayi işletmelerinin en önemli problemlerinden biri de tarım ürünlerindeki standart noksanlığıdır. Bu yüzden birçok sanayici bu sisteme uyabilmek için belli standartları sağlayan sürekliliği olan ürünleri ithal etmektedirler. Bunun gibi problemlerin önüne geçebilmek için çiftçileri borsalar konusundaki ilgisi ve bilgilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Lisanlı depoculuk sistemi, tarım ürünleri ticaretinde piyasalardaki önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Forssell (2009), "Tayland'da pirinç fiyat politikaları: politika yürütücüleri ve son gelişmeler" adlı çalışmasında pareto etkin kaynak tahsisi yöntemi tercih edilmiştir. Pirinçte dünyada en önemli dış satıma sahip ve aktif üreticilerinden olduğunu dile getirerek, Tayland'da pirince yapılan tarım politikalarının her dönem dış alımı amaçlananın üzerinde durulmuştur.

Ziolkowska and vd. (2009), "Ulusal fiyat politikalarının küresel buğday piyasalarına etkilerinin nicel değerlendirilmesi" adlı çalışmada Cobb-Douglas piyasa modeli tercih edilerek buğday için dünya piyasa fiyatı ve üretici refahı, AB-27, Rusya ve ABD'nin ulusal fiyat politikalarının küresel etkileri nicel olarak değerlendirilmiştir. AB-27 ülkelerinde yükselen korumacı fiyat politikaları, ABD ve üçüncü ülkelerde sadece az miktarda üreticilere refah etkisi olacağını kanıtlamaktadır.

Acıbuca (2010), Mardin ilinde yapmış olduğu çalışmasında makarnalık buğday üretiminde bulunan işletmelerde dekara ortalama 490 kg verim alındığını tespit etmiştir. Buğday üreticilerinin dekara ortalama 33.53 kg tohum, 54.08 kg gübre ve 0.18 kg zirai ilaç kullanılmaktadır. Neticede buğday üretimindeki GSÜD 256.91 TL/da ve üretim harcamaları toplamı 205.88 TL/da bulunmuştur. 1 kg buğdayın maliyeti 0.35 TL olarak saptanmıştır.

Direk ve Yener (2010), Konya'da yapılan çalışmalarında buğday piyasasında karar mekanizmaları içine çiftçilerle beraber buğday tüccarları ve un sanayicileri devletin aktif bir şekilde girdiğini belirtmiştir. Buğday piyasasının oluşmasında bu karar mekanizmalarının değişik biçimlerde etkileri görüldüğünü ifade etmiştir. Konya ilinde buğday piyasasında bulunan ve buğday ticareti ile uğraşan tüccarların etkilerini araştırmıştır. Bu durumda Konya ticaret borsasına kayıtlı buğday tüccarlarını ana kitle olarak alınarak çözümlenmeye tabi tutulmuştur.

Konyalı ve Gaytancıoğlu (2010), çalışmalarında TMO'nun verdiği buğday alım fiyatından göreceli olarak daha da yükselmesi, buğday üreticilerinin gelirlerinin de gerçek olarak düşmesine neden olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'de yaşanan kuraklık ve ekonomik krizin buğday tarımına ve üreticilere olan etkileri üzerine çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Özçelik ve ark. (2010), "Türkiye'de buğday üretimi için bir öngörü modeli" adlı çalışmalarında Türkiye'de buğday üretim miktarı üzerinde fiyatların etkisi, Vektör Otoregresif Regresyon (VAR) modeli ile analiz edilmiştir. Üretimden bağımsız alana yönelik uygulanan DGD'nin başlamasıyla buğday ekim alanlarında azalmanın olduğu görülmüştür. Bu azalış seyrinin tesiriyle; buğday üretim arazileri ve üretim arazileri ile ilişkili olan üretim miktarı değişkenlerinde kırılma yılı 2002 olarak tespit edilmiştir. 2009-2015 yılları için gerçekleştirilen simülasyon tahminine göre; 2015 yılı için Türkiye'nin buğday üretiminin 18 716.23 bin ton olacağı hesaplanmıştır.

Yılmaz (2010), "Kırşehir ili Merkez ilçede Buğday Yetiştiriciliği Yapan Tarım işletmelerinin Ekonomik Analizi" isimli tez çalışmasında, araştırmanın yapıldığı alanda işletmelerin temel özellilerinin belirlenmesi ve işletmelerin ekonomik analiz sonuçlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. İncelecek işletmeler Neyman Yöntemi ile belirlenmiş ve datalar 116 işletmeden karşılıklı mülakat tekniği ile elde edilmiştir. İncelenen işletmelerde; buğday ürününde verim 196.88 kg/da, üretim maliyeti 84,56 TL/da, brüt üretim değeri 109.51 TL/da ve net hâsıla 6.4 TL/da olarak bulunmuştur. Buğdayın maliyeti 0.429 TL/kg olarak belirlenmiş olup satış fiyatı 500 TL/kg olarak

gerçekleşmiştir. Bu durumda buğdayın üretim işlemi esnasında yapılan 1 TL'lik harcamayla 1.166 TL oransal kar elde edilmiştir.

Çınar ve ark (2016), " Türkiye'de Tarımsal Ürün İhracatı Yapan Firmaların Risk Tercihi Açısından İncelenmesi" çalışmalarında araştırmanın temel amacının Türkiye'de tarımsal ihracat alanında faaliyet gösteren işletmelerin, risk tercihlerinin ortaya konulması oluşturmaktadır. Araştırmada firmaların riske karşı tutumlarının belirlenmesinde referans kumarı yönteminden, verilerin değerlendirilmesinde ise çoklu uyum testlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular firmaların faaliyet alanı ve ihracat hacmi gibi özelliklerine bağlı olarak risk tercihinin değişebildiğini göstermektedir. Araştırma sonuçları firmaların risk yönetim stratejilerinin oluşturulmasında karar alıcılara yol gösterici olabilir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Şanlıurfa'da 2017-2018 üretim döneminde buğday üretimi yapan işletmelerden elde edilen veriler araştırmanın birincil verilerini oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri 2017-2018 buğday üretim dönemine ait verilerdir.

Çalışmada konu ile ilgili olarak yapılan tezler, proje raporları, makaleler ve istatistiklerden ikincil veri olarak yararlanılmıştır.

Belirlenen örneklem sayısı üzerinden en çok buğday üretimi yapan köyler de (mahalleler) gayeli örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir.

3.2. Yöntem

3.1.2. Örneklem Hacminin Belirlenmesi ve Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında veriler Şanlıurfa İlinde buğday tarımının yoğun olarak yapıldığı ilçelerdeki 180 buğday üreticisi ile anket uygulama ve yarı biçimsel mülakat yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Anketler üreticilere araştırmaya ilişkin gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra yüz yüze yapılmıştır. İlave olarak gerekli görülen sorularda yarı biçimsel mülakat yöntemi kullanılarak üreticinin kişisel görüşleri de alınmıştır. Araştırmanın birincil kaynaklarını oluşturan verilerin elde edilmesinde 18 yaş ve üzeri olan üreticiler temel alınmıştır.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Şanlıurfa İl Müdürlüğü 2017-2018 üretim dönemi ÇKS kayıtlarına göre Sulu-Kuru arazilerde toplam 11 897 çiftçinin buğday tarımı yaptığı saptanmıştır. Aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanan "Oransal Örnekleme Yöntemi'' ile anket uygulanacak üretici sayısı belirlenmiştir. (Newbold, 1995).

$$n = \frac{N * p * q}{(N-1) * \sigma_p^2 + p * q} = \frac{11897 * 0.5 * 0.5}{(11897-1) * 0.001502 + 0.5 * 0.5} \cong 165 \quad (3.1)$$

$$\sigma_p^2 = \left(\frac{r}{Z_{\frac{\alpha}{2}}}\right)^2 = \left(\frac{0.1}{2.58}\right)^2 = 0.001502$$

Formülde;

n: Örnek büyüklüğü,

N: Popülâsyondaki üretici sayısı,

σ_p^2 : Oranın varyansı,

r: Ortalamadan izin verilen hata payı (%10),

$Z_{\alpha/2}$: z cetvel değeri

p: İncelenen olayın meydana gelme olasılığı olarak ifade edilmektedir.

Burada %99 güven aralığında (z = 2.58) ve ortalamadan %10 sapma ile anket yapılacak üretici sayısı 165 olarak hesaplanmıştır. Yapılacak anketlere 15 ilave anket yapılması ve analizlerde toplam 180 anketin kullanılması hedeflenmektedir. Hesaplanan örnek büyüklüğüyle birlikte toplamda analizlerde 180 anket kullanılmıştır.

Anket uygulanan buğday üreticilerinin ilçelere göre dağılımı Çizelge 4.1'de verilmiş olup işletmelerin seçimi buğday üretiminin yoğun olma durumuna göre yapılmıştır. Şanlıurfa'da buğday tarımının yoğun olduğu ilçeler gayeli olarak seçilip belirlenen örneklem sayısı yoğunluğa göre ilçelere dağıtılmıştır.

Çizelge 3. 1. İlçelere göre dağılım

İlçe	Frekans	%
Viranşehir	65	36.1
Suruç	46	25.6
Ceylanpınar	22	12.2
Siverek	20	11.1
Hilvan	12	6.7
Akçakale	3	1.7
Haliliye	6	3.3
Karaköprü	3	1.7
Eyyübiye	3	1.7
Toplam	180	100

3.2.2 Verilerin Analizi

Araştırmada betimsel istatistiklerden yüzde ve frekans analizleri, ve tek yönlü ANOVA kullanılmıştır. Tek yönlü ANOVA testi uygulanırken risk gruplarının ayrıştırılması için Post Hoc Testleri arasında LSD testi uygulanmıştır.

İşletmecilerin riske karşı tutumlarının tespit edilmesinde referans kumarı tekniğinden faydalanılmıştır. Referans kumarı tekniğinde buğday üreticilerinin riske karşı tutumları farazi seçenekler arasında yaptıkları seçimler yoluyla belirlenebilmektedir (Gündüz ve Esengün, 2007). Sonucu belli olmayan rizikolu seçeneklerle neticeleri belli olan seçenek arasında ilgisiz kalınan seviyeler bireylerin risk alma eğilimlerini belirlemektedir (Holloway, 1976).

Buğday üretimi yapılan işletmelerde üreticilerin buğday ürününü beklettiği durumda elde edeceği brüt gelirinin hesaplanmasında fırsat maliyeti uygulanmıştır.

Fırsat maliyeti, üretimi yapılan herhangi bir malın (brüt gelir) üretimini fazlalaştırmak için diğer üretimi yapılan üründen (gelirin faizi) vazgeçilmesi durumunda, kaybı yaşanan ürün miktarıdır. Fırsat maliyeti asıl olarak tercih ve isteklerimizin bize verdiği bir sonuçtur, yapmak istemediğimiz seçim ve tercihlerin maliyetidir. Örneğin bir çiftçinin arazisinde pamuk ürünü yerine mısır ürününü yetiştirdiği durumda, çiftçinin pamuk ürününden elde edebilecek gelir, mısır ürününün fırsat maliyeti olacaktır (İnan, 2016).

Çalışmada, buğday ürününün hasat döneminde ürünün hasat edildiği gibi satılması ile brüt gelirin faizinden elde edeceği beklenen faydadan üreticinin vazgeçip, buğday ürününü bekleterek depolama, hamaliye ve nakliye bedellerine katlanıp ürünün istenildiği koşullar sağladığında brüt gelirden elde edeceği fayda üreticinin fırsat maliyeti olmuştur. Bu yöntemle buğday ürününün en uygun satış tarihleri belirlenmiştir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

4.1. Araştırma Bulguları

4.1.1. İşletmelerin sosyo demografik yapısı

Araştırmada, incelenen buğday üreticisi işletmecilerin tamamının erkek ve tamamının evli işletmecilerden oluştuğu belirlenmiştir.

İncelenen işletmelerde buğday üreticisinin ortalama 49.3 yaşında olduğu saptanmıştır. (Çizelge 4.1) Buğday üreticilerin %35.00'inin 46-52 yaş, %20.00'sinin 39-45 ve %19.40'inin ise 53-59 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Buğday üretimi yapılan işletmelerde işletmecilerin önemli bir kısmının orta yaş aralığında olduğu söylenilebilir (Çizelge 4.2). Kara (2018) Suruç Ovasında yapmış olduğu bir çalışmada üreticilerin ortalama 46.1 yaşında olduğunu belirlemiştir (Kara, 2018). Tiryakioğlu ve ark. (2017), yapmış oldukları bir çalışmada ise inceledikleri Şanlıurfa İli Buğday üreticilerinin %42.1'inin 41-50 yaş aralığında oldukları belirlenmiştir (Tiryakioğlu ve ark., 2017).

Çizelge 4. 2. İncelenen buğday üreticisi işletmelerde işletmecilerin ortalama yaşı

Yaş	Yıl
Minimum	27.0
Maksimum	75.0
Ortalama	49.3
Std. Sapma	8.99

Çizelge 4. 3. İncelenen buğday üreticisi işletmelerde işletmecilerin yaşı

	İşletmeci sayısı	Yüzde
25-31 yaş	5	2.8
32-38 yaş	16	8.9
39-45 yaş	36	20.0
46-52 yaş	63	35.0
53-59 yaş	35	19.4
60 yaş ve üzeri	25	13.9
Toplam	180	100.0

İncelenen buğday üreticisi işletmelerinin önemli bir kısmının orta öğrenim gördüğü %35.5 saptanmıştır. İşletmecilerin sadece %8.9'nun yüksek öğrenim gördüğü ve halen okur yazar olmayan %7.8 işletmecilerin olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.3). Kara (2018) tarafından yapılan bir çalışmada, üreticilerin önemli bir kısmının (%42,7) ilkokul mezunu olduğu saptanmıştır (Kara, 2018). TÜİK verilerine göre Şanlıurfa ilinde okur-yazar olmayan ve okur-yazar olanların oranının %26.0 ve orta örenim seviyesinde öğrenim görenlerin payının %44.0 olduğu belirlenmiştir (Siverekli ve Sarıışık, 2019).

Çizelge 4. 4. Buğday üreticisi işletmecilerin eğitim durumu

	Frekans	%
Okur-Yazar Olmayan	14	7.8
Okur-Yazar	26	14.4
İlkokul	60	33.3
Ortaokul	24	13.3
Lise	40	22.2
Ön lisans/Lisans	13	7.2
Lisans Üstü	3	1.7
Toplam	180	100.0

Buğday üretimi yapılan işletmelerde işletmecilerin ve aile bireylerinin işletmede ortalama çalışma süresi 90-150 gün arasında değişmekte olup ortalama 115.04 gün çalıştıkları saptanmıştır (Çizelge 4.5).

Çizelge 4. 4. İşletmecilerin işletmede toplam çalışma süresi (Gün)

	Ortalama	Minimum	Maksimum	Std. Sapma
İşletmede toplam çalışma süresi (gün)	115.04	90.00	150.00	11.44

İncelenen buğday üreticilerinin işletmede hane halkı ortalama nüfusu 8.16 kişi olarak tespit edilmiştir. Buğday üreticisi işletmelerinde en az nüfusa sahip işletme 2 kişi en yüksek 14 kişi olarak belirlenmiştir (Çizelge 4. 5). Karadaş, (2017) Siverek ilçesinde yaptığı bir çalışmada üretici işletmelerinde hane halkı ortalama nüfusunun 7.93 olduğunu belirtmiştir. Bölgede yapılan diğer bir çalışmada ise hane halkı genişliği 6.69 kişi olarak belirlenmiştir (Kara, 2018).

Çizelge 4. 6. Hane halkı nüfusu

hane halkı sayısı	Ortalama	Minimum	Maksimum	Std.

				Sapma
Kişi	8.16	2	14	2.90

İncelenen işletmelerde buğday tarımında ortalama 3.61 aile bireyinin çalıştığı saptanmıştır. İşletmeler arasında minimum 1 aile bireyinin maksimum ise 8 aile bireyinin çalıştığı belirlenmiştir (Çizelge 4. 6).

Çizelge 4. 7. İncelenen işletmelerde buğday tarımında çalışan aile işgücü (kişi)

Buğday tarımında çalışan aile işgücü	Ortalama	Minimum	Maksimum	Std. Sapma
Kişi	3.61	1	8	1.78

Buğday üretimi yapılan işletmelerde tarım dışı gelirin (%38.3) 10 000-20 000 bin TL/yıl ve (%24.4) 20 000-30 000 TL/yıl arasında olduğu tespit edilmiştir. Buğday üreticisi işletmelerin bir kısmının (%19.4) tarım dışı gelirinin olmadığı tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerde tarım dışı ortalama gelir 18.311,44 TL/yıl olarak saptanmıştır (Çizelge 4. 7).

Çizelge 4. 8. İşletmede tarım dışı geliri

	İşletme sayısı	%	Ortalama gelir TL/yıl
0 TL	35	19.4	18 311.44 TL
+ 10 000 TL	9	5.0	
10 001-20 000 TL	69	38.3	
20 001-30 000 TL	44	24.4	
30 001-40 000 TL	12	6.7	
40 001-50 000 TL	9	5.0	
50 001-60 000 TL	2	1.1	
Toplam	180	100.0	

Araştırmada incelenen buğday üreticilerinin önemli bir kısmının (%64,5) kişisel sosyal güvencesinin olmadığı veya devletin sosyal güvence sisteminde olduğu saptanmıştır. İşletmecilerin %31.1'inin ise BAĞ-KUR sisteminde sosyal güvenceye sahip olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.8). İşletmecilerin çoğu devletin desteklediği sağlık korumasının altında olmasının TMO'ya bağlı tarım sigortasının olduğu yada devletin belirlediği geçim sağlanacak gelirin altında bir gelire sahip olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Çizelge 4. 9. Buğday üreticilerinin sosyal güvence durumu

Sosyal güvence durumu	İşletme sayısı	%
SGK	116	64,5
BAĞ-KUR	56	31.1
Emekli sandığı	6	3.3
Özel sigorta	2	1.1
Toplam	180	100.0

Araştırmada incelenen buğday üreticilerinin buğday üretiminde deneyim süresinin 10 yıl ile 50 yıl arasında değiştiği ve ortalama 25.31 yıllık deneyimlerinin olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4. 9).

Çizelge 4. 10. İncelenen Buğday üreticisi işletmecilerin deneyim süresi (yıl)

İşletmecilerin deneyim süresi	Ortalama (yıl)	Minimum (yıl)	Maksimum (yıl)	Std. Sapma
Yıl	25.31	10	50	11.44

Araştırmada, incelenen işletmelerin %53.9'unun ÇKS kayıtlarının olmadığı tespit edilmiştir (Çizelge 4. 10). Üreticilerle yapılan yarı biçimsel mülakat sonuçlarına göre bu durumun, 2017-2018 üretim döneminde destekleme kapsamında toprak analizi raporunun zorunlu olması ve üreticinin bu işlemlerle ilgilenmek istememesinden kaynaklandığı belirlenmiştir. Buğday tarımında uygulanan destekleme politikalarının üreticileri yeterince tatmin edici olmadığı ve buna karşılık toprak analizi için para ve zaman ayırmak istemedikleri saptanmıştır.

Çizelge 4. 11. ÇKS kaydının olma durumu

	Frekans	%
Hayır	97	53.9
Evet	83	46.1
Toplam	180	100.0

Araştırmada incelenen buğday işletmelerinde işletmecilerin %70.6'sının herhangi bir üretici örgütüne üyeliğinin olmadığı, %29.4'ünün ise sadece ziraat odası üyesi olduğu, ancak herhangi bir kooperatif üyesi olmadığı saptanmıştır (Çizelge 4.11).

Çizelge 4. 12. Buğday işletmelerinde işletmecilerin üretici örgüt üyeliği

	İşletme sayısı	%
Hayır	127	70.6
Evet	53	29.4
Total	180	100.0

İncelenen buğday işletmelerinin %98.9'unun sadece bitkisel üretim yaptıkları ve %1.1'inin bitkisel üretimle beraber hayvansal üretim faaliyetini de yürüttükleri tespit edilmiştir (Çizelge 4. 12).

Çizelge 4. 13. Buğday işletmelerinde işletmecilerin tarımsal üretimdeki faaliyet kolları

Üretim faaliyet kolları	İşletme sayısı	%
Bitkisel	178	98.9
Hayvansal ve bitkisel	2	1.1
Toplam	180	100.0

Buğday işletmelerinde işletmecilerin önemli bir kısmının (%39.4) 16-20 yıldır buğday üretiminde bulundukları tespit edilmiştir. İşletmelerin ortalama 19.96 yıldır buğday tarımı yaptıkları saptanmıştır. Buğday işletmecilerinin önemli bir bölümünün buğday tarımı ile ilgili faaliyetleri 10 yıl ile 30 yıl arasında yürüttükleri belirlenmiştir (Çizelge 4. 13).

Çizelge 4. 14. Buğday işletmelerinde işletmecilerin buğday üretimi (yıl)

Yıl	İşletme sayısı	%	Buğday ortalama üretim yılı
1-5 yıl	1	0.6	19.96
6-10 yıl	21	11.7	
11-15 yıl	45	25.0	
16-20 yıl	71	39.4	
21-25 yıl	5	2.8	
26-30 yıl	36	20.0	
31-35 yıl	1	0.6	
Toplam	180	100,0	

Buğday işletmelerinde işletmeye ait sulu arazi büyüklüğü 25-1200 dekar arasında olup, ortalama sulu arazi varlığı 77.80 dekar olarak saptanmıştır. İşletmelere ait kuru arazi varlığı ise 40-1200 dekar arasında olup, işletme başına ortalama kuru arazi varlığının 40.40 dekar olduğu belirlenmiştir. İncelenen

işletmelerde ortalama tarla arazisi genişliğinin ise 118.20 da olduğu belirlenmiştir. (Çizelge 4. 14).

Çizelge 4. 15. İncelenen işletmelerde arazi varlığı (da)

Arazi varlığı (da)	Ortalama (da)	Minimum (da)	Maksimum (da)
Sulu	77.80	25	1200
Kuru	40.40	40	1200
Toplam	118.20	25	1200

İncelenen işletmelerin %43.9'u yer altı su kaynaklarından kuyularla, %27.2'si ise kanal suyundan cazibe ile sulama yaptıkları tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerin %26.7'sinin her hangi bir sulama kaynağının olmadığı ve %2.2'sinin ise hem kanal suyundan hem de kuyu suyundan faydalandığı saptanmıştır (Çizelge 4. 15).

Çizelge 4. 16. Buğday işletmelerinin işletmeye ait sulama kaynağı

	İşletme sayısı	%
Kanal	49	27.2
Kuyu	79	43.9
Her ikisi	4	2.2
Sulama kaynağı yok	48	26.7
Toplam	180	100.0

Araştırmada, incelenen işletmelerde işletmecilere son beş yıl içinde buğday tarımı ile ilgili yaptığı değişiklikler sorulmuştur. İşletmecilerin önemli bir kısmı (%95.1) buğday ekim alanını değiştirmediğini bildirmiştir. Ancak işletmelerin %56.7'si buğday çeşidini birden fazla kez değiştirdiğini, %35.6'sı çeşidini bir defa değiştirdiğini, belirtmiştir. İşletmelerin %7.8'i çeşidinde bir değişikliğe gitmediğini ifade etmiştir. İşletmelerin %2.8'inin ise buğday tarımında alan ve çeşit bakımından herhangi bir değişiklik uygulamadığı belirlenmiştir (Çizelge 4.16). İncelenen işletmelerde işletmecilerin piyasa fiyatının yüksek olduğu ve pazarlama olanaklarının daha fazla olduğu çeşitleri tercih etmeleri ve buğday tarımının tek yıllık olması nedeniyle daha kolay çeşit değiştirebilmeleri işletmelerin sıklıkla çeşit değişikliğine gitmelerine neden gösterilebilir.

Çizelge 4. 17. Buğday tarımının yapıldığı işletmelerde Son beş yılda buğday ekim tercihi

	İşletme sayısı	%
Ekim alanım değişmedi ancak çeşidimi birden fazla kez değiştirdim	102	56.7
Ekim alanım değişmedi ancak çeşidimi bir defa değiştirdim.	64	35.6
Çeşidimi değiştirmedim ancak ekim alanım azaldı	7	3.9
Ekim alanım da çeşidim de değişmedi	5	2.8
Çeşidimi değiştirmedim ancak elim alanımı artırdım	2	1.1
Toplam	180	100.0

İncelenen işletmelerin önemli bir kısmının (%78.3) makarnalık-bulgurluk (sert) buğday üretimi yaptığı ve bir kısmının da (%21.1) ekmeklik (yumuşak) çeşitler kullandığı belirlenmiştir (Çizelge 4. 17). İşletmecilerle yapılan yarı biçimsel mülakatlarda, bölgenin iklimsel ve çevresel koşullarının makarnalık buğday tarımına daha elverişli olması, makarnalık sert buğdayı işleyen tarıma dayalı sanayi kuruluşlarının bölgede yaygın olması, pazarlama kolaylığı vb. nedenlerin buğday çeşidi seçiminde etkili olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 4. 18. Buğday tarımının yapıldığı işletmelerde ekilen buğdayın cinsi

İşletmelerde üretilen buğday cinsi	İşletme sayısı	%
Makarnalık-Bulgurluk(sert)	141	78.3
Ekmeklik (yumuşak)	38	21.1
Yarı Sert	1	0.6
Toplam	180	100.0

İşletmelerin önemli bir kısmının tohumluk seçiminde yerli tohumlardan ziyade yabancı menşeli tohumları tercih ettikleri belirlenmiştir. Nitekim incelenen işletmelerin %45.0'inin Burgos, %29.4'unun Sivavo ve %21.1'inin ise Adana 99 isimli buğday tohumlarını ektikleri saptanmıştır (Çizelge 4. 18).

Çizelge 4. 19. Buğday tarımının yapıldığı işletmelerde ekilen buğdayın ismi

	İşletme sayısı	%
Burgos	81	45.0
Sivavo	53	29.4
Adana99	38	21.1
Sarıçanak	6	3.3
Fırat93	1	0.6

Gün91	1	0.6
Toplam	180	100.0

Erkek ve dişi ve organların aynı çiçekte bulunduğu bitkiler kendi kendini tozlayıp döllemektedir. Bu tür bitkilerin üretiminden elde edilen tohumlar bir sonraki sene kullanılabilmektedir. Buğday bu bitkiler arasında yer alır. İncelenen işletmelerin %56.7'sinin sertifikalı yeni tohumu, %32.2 sinin önceki seneye ait kendi üretiminden elde ettiği tohumu ve %11.1'inin ise önceki seneye ait başkasının üretiminden elde ettiği tohumu kullandığı tespit edilmiştir (Çizelge 4. 19).

Çizelge 4. 20. Buğday tarımının yapıldığı işletmelerde ekilen buğdayın tohum temini

	İşletme sayısı	%
Sertifikalı yeni tohum	102	56.7
Önceki seneye ait kendi tohumum	58	32.2
Önceki seneye ait başkasının tohumu	20	11.1
Toplam	180	100.0

Referans kumarı yönteminden elde edilen bulgular, buğday üretiminde faaliyet gösteren işletmelerin %79.4'ünün riskten kaçan bir yapıda olduğu, %10.4'ünün riske karşı nötr ve %10.0'nın da risk alan işletmeler olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4.20). Elde edilen verilere dayanarak ele alınan örneklem grubunun önemli bir çoğunluğunun riskten kaçan bir yapıya sahip olduğu söylenilebilir. Bu durum Türkiye'de var olan çeşitli KOBİ niteliğinde faaliyet gösteren firmaların risk tutumlarıyla uyumludur (Basılgan, 2008). Çınar ve ark. (2016) yapmış oldukları bir çalışmada, inceledikleri tarımsal ürün ihracatı yapan firmaların %55.1'inin riski sevmediklerini belirlemişlerdir (Çınar ve ark., 2016). Akçaöz ve ar. (2006) tarım işletmelerinde yapmış oldukları bir çalışmada ise işletmelerin %53.14'ünün riskten hoşlanmadıklarını, %6.99'unun ise riske karşı kayıtsız kaldıklarını belirlemişlerdir (Akçaöz ve ark., 2006).

Çizelge 4. 21. işletmecilerin riske karşı duyarlılığı

Risk duyarlılığı	Kişi	%
Riski sevmeyen	143	79.4
Riske nötr	19	10.6
Riski seven	18	10.0
Toplam	180	100.0

Risk grupları içinde riski sevmeyen işletmecilerin yaş ortalaması 50.37 yıl, buğday üretiminde deneyim süresinin ortalama 26.26 yıl olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.21). Üreticilerin eğitim düzeylerinin lise ve altı düzeyde olduğu saptanmıştır. Yarı biçimsel mülakat yöntemiyle riski sevmeyen işletmecilerin buğday satış tarihlerinin genel olarak hasat döneminde olduğu belirlenmiştir. Ancak yarı biçimsel mülakatlarda, riske karşı nötr ve riski seven işletmecilerin ürünü belli bir dönem bekletip daha sonra sattıkları ve söz konusu üreticilerin genelinin lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 4. 22. Risk gruplarının yaş ve deneyim ortalamaları

Risk grupları	Kişi	Yaş ortalaması	Buğday üretimi deneyimi ortalaması (yıl)
Riski sevmeyen	143	50.37	26.26
Riske nötr	19	45.05	20.52
Riski seven	18	45.94	22.78

İncelenen buğday tarımının yapıldığı işletmelerde buğday üretiminde risk faktörlerinin önem dereceleri çizelge 4.22'te gösterilmiştir.

Çizelge 4. 23. İncelenen işletmelerde buğday üretiminde risk faktörlerinin önem dereceleri

Risk Faktörleri	Çok önemli		Orta derecede önemli		Önemsiz		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Girdi maliyetindeki değişme	178	98.8	1	0.6	1	0.6	180	100.0
Ürün Fiyatındaki değişme	178	98.8	2	1.2	0	0	180	100.0
Borçlanma durumu	66	36.7	65	36.1	49	27.2	180	100.0
Faiz oranındaki değişme	47	26.1	85	47.2	48	26.7	180	100.0
Don olması	61	33.9	93	51.7	26	14.4	180	100.0
Fazla yağış veya sel baskını olması	118	65.6	51	28.3	11	6.1	180	100.0
Yetersiz yağışın olması	123	68.3	37	20.6	20	11.1	180	100.0
Hastalık ve zararlıya bağlı verimde düşme	86	47.8	79	43.9	15	8.3	180	100.0
İş gücü sağlamadaki sorunlar	85	47.2	77	42.8	18	10.0	180	100.0
Yangın	134	74.4	41	22.8	5	2.8	180	100.0
Yeterli alet-makinenin olmayışı	112	62.2	64	35.6	4	2.2	180	100.0
Hükümetin seçilen ürünlere ilişkin politikalarındaki değişiklikler	149	82.8	29	16.0	2	1.2	180	100.0
Hırsızlık	79	43.9	43	23.9	58	32.2	180	100.0

Araştırmada buğday üretimi yapan işletmecilerin acil ödeme durumuna bakıldığında işletmecilerin % 60'nın acil ödemesi gereken borcunun olmadığı ve % 40'nın acil ödemelerinin olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4.23).

Çizelge 4. 24. Buğday üretimi yapan işletmecilerin acil ödeme durumu

	İşletme sayısı	%
Hayır	108	60.0
Evet	72	40.0
Toplam	180	100.0

Buğday üretimi yapan işletmecilerin %40'ının borçlu olduğu ve borçlu olunan yerler içinde işletme sahipleri birden fazla yere borçlu oldukları tespit edilmiş ve çizelge 4.24'de verilmiştir. Buğday üretimi yapılan işletmelerin %84.7'sinin tohum-zirai ilaç bayi ve gübre firmasına, %81.9'unun üçüncü şahıslara, %13.8'inin bankalara ve %1.4'ünün maliyeye borçlu olduğu saptanmıştır (Çizelge4.24).

Çizelge 4. 25. Buğday üretimi yapan işletmecilerin borçlu oldukları yerler

	İşletme sayısı	%
Tohum-zirai ilaç bayi ve gübre firmasına ait olan borç	61	84.7
Şahsa ait olan borç	59	81.9
Bankaya olan borç	10	13.8
Maliyeye olan borç	1	1.4
Toplam borçlu buğday üreticisi	72	100.00

Araştırmada çalışmanın amacına uygun olarak, incelenen tüm işletmelerde üretilen buğdayın satışının tamamlanmış olduğuna dikkat edilmiş ve işletmeler gayeli seçilmiştir.

Buğday tarımının yapıldığı işletmelerde buğdayın satıldığı yerler incelendiğinde buğday üreticisinin %62.1'i direkt tüccara, %30.0'ı komisyoncu aracılığıyla tüccara, %6.1'i komisyoncu aracılığıyla sanayiciye ve %3.9'u diğer yerlere ya da kişilere sattıkları tespit edilmiştir (Çizelge 4. 25). Araştırmada uygulanan yarı biçimsel mülakatlarda üreticilerin tüccar diye adlandırdıkları şahıslara borçlu olmalarından dolayı ürünü sattıkları tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile üreticilerin borçlu oldukları üçüncü şahısların aynı zamanda tüccar oldukları belirlenmiştir.

Çizelge 4. 26.Buğday ürününün kime veya kimlere satıldığı durumu

	İşletme sayısı	%
Tüccar	108	60.0
Komisyoncu aracılığı ile tüccar	54	30.0
Komisyoncu aracılığı ile sanayici	11	6.1
Diğer	7	3.9
Toplam	180	100.0

Araştırmada, işletmecilerin önemli bir kısmının (%86.1) borçlarının olmasından dolayı buğday ürününü hasattan hemen sonra (Haziran Temmuz) sattıkları tespit edilmiştir. Uygulanan anketlerde Şanlıurfa buğday pazarı tüccar ve komisyoncularının defter kayıtlarında tuttuğu birinci sınıf aylık ortalama buğday fiyatı dikkate alınarak hangi ayda ürününü satmak istediği sorulmuş ve işletmecilerin belirlenen aylık ortalama fiyatlar karşısında satış tarihleri ile ilgili davranışları Çizelge 4.26'da verilmiştir. İşletmecilerin önemli bir kısmının (%45.6) ortalama 1 590 TL/ton ile Şubat ayında, %28.9'unun 1 505TL/ton ile Ocak ayında, %18.9'unun 1 410TL/ton ile Aralık ayında ve %6.7'sinin 1 630TL/ton ile Mart ayında satmak istedikleri tespit edilmiştir. İşletmelerin tamamının Aralık–Mart ayları arasında kalan bir dönemde satmak istedikleri ve önemli bir kısmının da (%45.6) Şubat ayını (borçlarının ve acil ödemelerinin olmaması kaydıyla) seçecekleri saptanmıştır (Çizelge 4. 26).

Çizelge 4. 27. İncelenen işletmelerde buğday üretimi yapılan işletmelerde işletmecilerin buğdayı satmak istedikleri zaman

Ay/TL/Ton	İşletme sayısı	%
Mayıs 1080TL/ton	0	0
Haziran1040TL/ton	0	0
Temmuz 1100TL/ton	0	0
Ağustos 1220 TL/ton	0	0
Eylül 1350 TL/ton	0	0
Ekim 1320 TL/ton	0	0
Kasım 1280 TL/ton	0	0
Aralık1410TL/ton	34	18.9
Ocak1505TL/ton	52	28.9
Şubat1590TL/ton	82	45.6
Mart 1630TL/ton	12	6.7
Mayıs	0	0
Toplam	180	100.0

Tarımsal ürünlerin satış zamanını etkileyen faktörlerden biri de depolama imkânlarıdır. Araştırmada işletmelerin %54.4'ünün depolama imkanının olduğu %45.6'sının ise olmadığı saptanmıştır (Çizelge 4. 27).

Çizelge 4. 28. İncelenen işletmelerde buğdayın depolama imkânları

	İşletme sayısı	%
Evet	98	54.4
Hayır	82	45.6
Toplam	180	100.0

Araştırmada depolama imkanı olmayan işletmecilere ürününü bekleterek satmak durumunda depo kiralaması yapmak isteyip istemediği sorulmuş ve üreticilerin %97.6'sının depolama durumunda depo kiralamak istediği ve %2.4'ünün depo kiralamak istemediği saptanmıştır (Çizelge 4. 28).

Çizelge 4. 29. Depolama imkanı olmayan işletmelerin depo kiralama isteği

	İşletme sayısı	%
Hayır	2	2.4
Evet	80	97.6
Toplam	82	100.0

İncelenen buğday üretimi yapan işletmecilerin %61.1'inin lisanslı depoculuk hakkında bir bilgiye sahip olmadıkları ve %38.9'unun lisanslı depoculuk hakkında bilgiye sahip oldukları tespit edilmiştir (Çizelge 4. 29).

Çizelge 4. 30. Buğday üretimi yapan işletmecilerin lisanslı depoculuk hakkındaki bilgi durumu

	İşletme sayısı	%
Hayır	110	61.1
Evet	70	38.9
Toplam	180	100.0

İncelenen işletmelerde ürünün bekletilmesi durumunda istenen koşullar altında buğdayın kime satılmak istendiği sorulmuş olup işletmecilerin %43.9'unun direkt tüccara, %42.2'sinin ise komisyoncu aracılığıyla tüccara, %13.3'ünün komisyoncu aracılığıyla sanayiciye satacakları tespit edilmiştir. Buğday işletmecilerin sadece %0.6'sının TMO' ya buğday ürününü satacağı tespit edilmiştir (Çizelge 4. 30). Yarı biçimsel mülakatlarda üreticilerin genellikle ürün bedelini daha kolay alabilecekleri

akraba, tanıdık vb olarak nitelendirdikleri tüccar ve komisyoncular aracılığı ile ürünü satmanın daha avantajlı olduğu ve TMO'ya satışlarda peşin alımlarda sıkıntı yaşandığı, ürünün satılması aşamasında randevulu sistem olmasına rağmen buğday ürününün günlerce bekletildiği, araç kiralama masraflarının arttığı belirlenmiştir.

Çizelge 4. 31.İncelenen İşletmelerde bekletilen buğday ürünün istenilen koşullar gerçekleştiğinde satılmak istenen yerler

	İşletme sayısı	%
Tüccara(direkt)	79	43.9
Komisyoncu aracılığıyla tüccara	76	42.2
Komisyoncu aracılığı ile sanayiciye	24	13.3
TMO	1	0.6
Toplam	180	100.0

Araştırmada, işletmelerin ürününü sattıkları tarih ile satmak istedikleri tarih arasında kalan zamanda fiyatta meydana gelen değişim hesaplanırken, fırsat maliyeti gözönünde bulundurulmuştur. Satmama durumunda depolama maliyetleri oluşacağı gibi hammaliye vb masrafları da tekrarlanacaktır. Ayrıca ürünün satışı sonucu elde edilen GSÜD'nin ürünün satılmak istenen zamana kadar olan faizi de alternatif maliyetler arasında yer almalıdır. Araştırmada, üreticilerin satmak istedikleri satış zaman ile gerçekleşen satış zamanı arasında kalan sürede oluşan fiyat farkından gerçekleşecek maliyet unsurları çıkarılmış olup aylar itibariyle hesaplanan Brüt Kar farkları Çizelge 4.31'de verilmiştir. Çalışmada, üreticilerin ürününü bekleterek satmaları durumunda ortalama 352.47 TL daha fazla brüt kar elde edecekleri saptanmıştır. Ayrıca üreticilerin borç ödemede aciliyetlerinin olmaması durumunda en uygun satış zamanının en yüksek brüt kar farkının belirlendiği mart ayı olduğu da tespit edilmiştir (Çizelge 4.31).

Çizelge 4. 31. Ürünlerin Bekletilmesi durumunda elde edilecek brüt gelir farkı

Aylar	Brüt gelir farkı	Üretici
Aralık	214.67	34
Ocak	326.18	52
Şubat	408.86	82
Mart	460.67	12
Toplam	352.47	180

4.1.2. One-Way ANOVA

H1: İşletmelerde riski sevenlerle riski sevmeyenlerin eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Çizelge 4. 32. H1 Hipotezi

Çoklu Karşılaştırmalar				
Bağımlı değişken: eğitim durumu				
LSD				
(I) risk gruplar	(J) risk gruplar	Ortalama Fark (I-J)	Std. Hata	Sig.
riski seven	riski sevmeyen	1.359*	0.347	0.000
	riske karşı nötr	0.775	0.457	0.092

* Ortalama fark 0.05 düzeyinde anlamlı

Buğday üretimi yapılan işletmelerde riski sevenlerle riski sevmeyenlerin eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmamasına yönelik tek yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Tek yönlü ANOVA testi uygulanırken Post Hoc testlerinden LSD testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda H1 hipotezi kabul edilmiştir ($p=0.000<0.05$). Dolayısıyla riski sevenlerle riski sevmeyenlerin eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (Çizelge 4.32).

H2: İşletmelerde riski sevmeyenlerle riski karşı nötr olanların buğday üretimindeki deneyim süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Çizelge 4. 323. H2 hipotezi

Çoklu Karşılaştırmalar				
Bağımlı değişken: deneyim süresi				
LSD				
(I) risk gruplar	(J) risk gruplar	Ortalama Fark (I-J)	Std. hata	Sig.
riski sevmeyen	riske karşı nötr	5.739*	2.054	0.006
	riski seven	3.488	2.104	0.099

*. Ortalama fark 0.05 düzeyinde anlamlı

Buğday üretimi yapılan işletmelerde riski sevmeyenlerle riski karşı nötr olanların buğday üretimindeki deneyim süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı

bir farklılık olup olmamasına yönelik tek yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Tek yönlü ANOVA testi uygulanırken Post Hoc testlerinden LSD testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda H2 hipotezi kabul edilmiştir (p=0.006<0.05). Dolayısıyla riski sevmeyenlerle riski karşı nötr olanların buğday üretimindeki deneyim süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (Çizelge 4.33).

H3: İşletmelerde riski sevenlerle riski sevmeyenlerin yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Çizelge 4. 33. H3 hipotezi

Çoklu Karşılaştırma				
Bağımlı Değişken: Yaş				
LSD				
		Ortalama fark		
(I) risk gruplar	(J) risk gruplar	(I-J)	Std. Hata	Sig.
riski seven	riski sevmeyen	-0.58430	0.30796	0.059
	riske karşı nötr	0.08187	0.40502	0.840

*.Ortalama fark 0.05 düzeyinde anlamlı.

Buğday üretimi yapılan işletmelerde riski sevenlerle riski sevmeyenlerin yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmamasına yönelik tek yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Tek yönlü ANOVA testi uygulanırken Post Hoc testlerinden LSD testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda H3 hipotezi red edilmiştir (p=0.059>0.05). Dolayısıyla riski sevenlerle riski sevmeyenlerin yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiş ve H0 hipotezi kabul edilmiştir (Çizelge 4.34).

Buğday üretimi yapılan işletmelerde riski sevenlerle riski sevmeyenlerin buğdayı bekletip depolamak isteyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmamasına yönelik tek yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Tek yönlü ANOVA testi uygulanırken Post Hoc testlerinden LSD testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda H4 hipotezi kabul edilmiştir (p=0.006<0.05). Dolayısıyla riski sevenlerle riski sevmeyenlerin yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiş edilmiştir (Çizelge 4.35).

H4: İşletmelerde riski sevenlerle riski sevmeyenlerin buğdayı bekletip depolamak isteyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Çizelge 4. 345. H4 hipotezi

Çoklu Karşılaştırma				
Bağımlı Değişken: ürünü bekletmek isteği süresi				
LSD				
		Ortamla Fark		
(I) risk gruplar	(J) risk gruplar	(I-J)	Std. Hata	Sig.
Riski seven	riski sevmeyen	-2.386*	0.556	0.006
	riske karşı nötr	-2.044	0.731	

* Ortalama fark 0.05 düzeyinde

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Çalışmanın temel amacı Şanlıurfa İline bağlı ilçelerde etkin olarak faaliyet gösteren buğday üreticilerinin buğday üretim faaliyetinden elde ettikleri ürünün satış zamanına karar vermelerinde etkili olan faktörleri belirlemek ve üretici gelirlerini artırıcı öneriler geliştirmektir.

Araştırmada, incelenen buğday üreticisi işletmecilerin tamamının erkek ve tamamının evli işletmecilerden oluştuğu belirlenmiştir. İşletmelerde buğday üreticisinin ortalama 49.3 yaşında olduğu saptanmıştır (Çizelge 4.1). Buğday üretimi yapılan işletmelerde işletmecilerin önemli bir kısmının orta yaş aralığında olduğu söylenilebilir. Kara, (2018) Suruç Ovasında yapmış olduğu bir çalışmada üreticilerin ortalama 46.1 yaşında olduğunu belirlemiştir (Kara, 2018). Tiryakioğlu ve ark. (2017), yapmış oldukları bir çalışmada ise inceledikleri Şanlıurfa İli Buğday üreticilerinin %42.1'inin 41-50 yaş aralığında oldukları belirlenmiştir (Tiryakioğlu ve ark., 2017).

Buğday üreticisi işletmecilerinin önemli bir kısmının orta öğrenim gördüğü %35.5 saptanmıştır (Çizelge 4.3). Kara (2018) tarafından yapılan bir çalışmada, üreticilerin önemli bir kısmının (%42,7) ilkokul mezunu olduğu saptanmıştır (Kara, 2018). TÜİK verilerine göre Şanlıurfa ilinde okur-yazar olmayan ve okur-yazar olanların oranının %26.0 ve orta öğrenim seviyesinde öğrenim görenlerin payının %44.0 olduğu belirlenmiştir (Siverekli ve Sarıışık, 2019).

Buğday üretimi yapılan işletmelerde işletmecilerin ve aile bireylerinin işletmede ortalama çalışma süresi 90-150 gün arasında değişmekte olup ortalama 115.04 gün çalıştıkları saptanmıştır (Çizelge 4.35).

İşletmede hane halkı ortalama nüfusu 8.16 kişi olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4. 5). Karadaş, (2017) Siverek ilçesinde yaptığı bir çalışmada üretici işletmelerinde hane halkı ortalama nüfusunun 7.93 olduğunu belirtmiştir. Bölgede yapılan diğer bir çalışmada ise hane halkı genişliği 6.69 kişi olarak belirlenmiştir (Kara, 2018). İncelenen işletmelerde buğday tarımında ortalama 3.61 aile bireyinin çalıştığı saptanmıştır. İşletmeler arasında minimum 1 aile bireyinin maksimum ise 8 aile bireyinin çalıştığı belirlenmiştir (Çizelge 4. 6). İncelenen işletmelerde tarım dışı ortalama gelir 18.311,44 TL/yıl olarak saptanmıştır (Çizelge 4. 7).

Araştırmada, buğday üreticilerinin önemli bir kısmının (%64,5) kişisel sosyal güvencesinin olmadığı veya devletin sosyal güvence sisteminde olduğu saptanmıştır. İşletmecilerin %31.1'inin ise BAĞ-KUR sisteminde sosyal güvenceye sahip olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.8). İşletmecilerin çoğu devletin desteklediği sağlık korumasının altında olmasının TMO'ya bağlı tarım sigortasının olduğu yada devletin belirlediği geçim sağlanacak gelirin altında bir gelire sahip olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

İncelenen buğday üreticilerinin buğday üretiminde deneyim süresinin 10 yıl ile 50 yıl arasında değiştiği ve ortalama 25.31 yıllık deneyimlerinin olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4. 9).

Araştırmada, incelenen işletmelerin %53.9'unun ÇKS kayıtlarının olmadığı tespit edilmiştir (Çizelge 4. 10). Üreticilerle yapılan yarı biçimsel mülakat sonuçlarına göre bu durumun, 2017-2018 üretim döneminde destekleme kapsamında toprak analizi raporunun zorunlu olması ve üreticinin bu işlemlerle ilgilenmek istememesinden kaynaklandığı belirlenmiştir. Buğday tarımında uygulanan destekleme politikalarının üreticileri yeterince tatmin edici olmadığı ve buna karşılık toprak analizi için para ve zaman ayırmak istemedikleri saptanmıştır.

Araştırmada işletmecilerin %70.6'sının herhangi bir üretici örgütüne üyeliğinin olmadığı, %29.4'ünün ise sadece ziraat odası üyesi olduğu, ancak herhangi bir kooperatif üyesi olmadığı saptanmıştır (Çizelge 4.11). İncelenen işletmelerinin

%98.9'unun sadece bitkisel üretim yaptıkları ve %1.1'inin bitkisel üretimle beraber hayvansal üretim faaliyetini de yürüttükleri tespit edilmiştir (Çizelge 4. 12). Buğday işletmelerinde işletmecilerin önemli bir kısmının (%39.4) 16-20 yıldır buğday üretiminde bulundukları tespit edilmiştir. İşletmelerin ortalama 19.96 yıldır buğday tarımı yaptıkları saptanmıştır. Buğday işletmecilerinin önemli bir bölümünün buğday tarımı ile ilgili faaliyetleri 10 yıl ile 30 yıl arasında yürüttükleri belirlenmiştir (Çizelge 4. 13).

Buğday işletmelerinde işletmeye ait sulu arazi büyüklüğü 25-1200 dekar arasında olup, ortalama sulu arazi varlığı 77.80 dekar olarak saptanmıştır. İşletmelere ait kuru arazi varlığı ise 40-1200 dekar arasında olup, işletme başına ortalama kuru arazi varlığının 40.40 dekar olduğu belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde ortalama tarla arazisi genişliğinin ise 118.20 da olduğu belirlenmiştir. (Çizelge 4. 14). İncelenen işletmelerin %43.9'u yer altı su kaynaklarından kuyularla, %27.2'si ise kanal suyundan cazibe ile sulama yaptıkları tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerin %26.7'sinin her hangi bir sulama kaynağının olmadığı ve %2.2'sinin ise hem kanal suyundan hem de kuyu suyundan faydalandığı saptanmıştır (Çizelge 4. 15).

Araştırmada, işletmecilere son beş yıl içinde buğday tarımı ile ilgili yaptığı değişiklikler sorulmuştur. İşletmecilerin önemli bir kısmı (%95.1) buğday ekim alanını değiştirmediğini bildirmiştir. Ancak işletmelerin %56.7'si buğday çeşidini birden fazla kez değiştirdiğini, %35.6'sı çeşidini bir defa değiştirdiğini, belirtmiştir. İşletmelerin %7.8'i çeşidinde bir değişikliğe gitmediğini ifade etmiştir. İşletmelerin %2.8'inin ise buğday tarımında alan ve çeşit bakımından herhangi bir değişiklik uygulamadığı belirlenmiştir (Çizelge 4.16). İncelenen işletmelerde işletmecilerin piyasa fiyatının yüksek olduğu ve pazarlama olanaklarının daha fazla olduğu çeşitleri tercih etmeleri ve buğday tarımının tek yıllık olması nedeniyle daha kolay çeşit değiştirebilmeleri işletmelerin sıklıkla çeşit değişikliğine gitmelerine neden gösterilebilir. İncelenen işletmelerin önemli bir kısmının (%78.3) makarnalık-bulgurluk (sert) buğday üretimi yaptığı ve bir kısmının da (%21.1) ekmeklik (yumuşak) çeşitler kullandığı belirlenmiştir (Çizelge 4. 17). İşletmelerin önemli bir

kısmının tohumluk seçiminde yerli tohumlardan ziyade yabancı menşeli tohumları tercih ettikleri belirlenmiştir. Nitekim incelenen işletmelerin %45.0'inin Burgos, %29.4'unun Sivavo ve %21.1'inin ise Adana 99 isimli buğday tohumlarını ektikleri saptanmıştır (Çizelge 4. 18). Erkek ve dişi ve organların aynı çiçekte bulunduğu bitkiler kendi kendini tozlayıp döllemektedir. Bu tür bitkilerin üretiminden elde edilen tohumlar bir sonraki sene kullanılabilmektedir. Buğday bu bitkiler arasında yer alır. İncelenen işletmelerin %56.7'sinin sertifikalı yeni tohumu, %32.2 sinin önceki seneye ait kendi üretiminden elde ettiği tohumu ve %11.1'inin ise önceki seneye ait başkasının üretiminden elde ettiği tohumu kullandığı tespit edilmiştir (Çizelge 4. 19).

Referans kumarı yönteminden elde edilen bulgular, buğday üretiminde faaliyet gösteren işletmelerin %79.4'ünün riskten kaçan bir yapıda olduğu, %10.4'ünün riske karşı nötr ve %10.0'nın da risk alan işletmeler olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4.20). Elde edilen verilere dayanarak ele alınan örneklem grubunun önemli bir çoğunluğunun riskten kaçan bir yapıya sahip olduğu söylenilebilir. Bu durum Türkiye'de var olan çeşitli KOBİ niteliğinde faaliyet gösteren firmaların risk tutumlarıyla uyumludur (Basılgan, 2008). Çınar ve ark., (2016) yapmış oldukları bir çalışmada, inceledikleri tarımsal ürün ihracatı yapan firmaların %55.1'inin riski sevmediklerini belirlemişlerdir (Çınar ve ark., 2016). Akçaöz ve ar. (2006) tarım işletmelerinde yapmış oldukları bir çalışmada ise işletmelerin %53.14'ünün riskten hoşlanmadıklarını, %6.99'unun ise riske karşı kayıtsız kaldıklarını belirlemişlerdir (Akçaöz ve ark., 2006). Risk grupları içinde riski sevmeyen işletmecilerin yaş ortalaması 50.37 yıl, buğday üretiminde deneyim süresinin ortalama 26.26 yıl ve eğitim düzeylerinin lise ve altı düzeyde olduğu saptanmıştır. Yarı biçimsel mülakat yöntemiyle riski sevmeyen işletmecilerin buğday satış tarihlerinin genel olarak hasat döneminde olduğu belirlenmiştir. Ancak yarı biçimsel mülakatlarda, riske karşı nötr ve riski seven işletmecilerin ürünü belli bir dönem bekletip daha sonra sattıkları ve söz konusu üreticilerin genelinin lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada buğday üretimi yapan işletmecilerin acil ödeme durumuna bakıldığında işletmecilerin % 60'nın acil ödemesi gereken borcunun olmadığı ve % 40'nın acil ödemelerinin olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4.23). Buğday üretimi yapan işletmecilerin %40'ının borçlu olduğu ve borçlu olunan yerler içinde işletme sahipleri birden fazla yere borçlu oldukları tespit edilmiş ve çizelge 4.24'de verilmiştir. Buğday üretimi yapılan işletmelerin %84.7'sinin tohum-zirai ilaç bayi ve gübre firmasına, %81.9'unun üçüncü şahıslara, %13.8'inin bankalara ve %1.4'ünün maliyeye borçlu olduğu saptanmıştır (Çizelge4.24).

Araştırmada çalışmanın amacına uygun olarak, incelenen tüm işletmelerde üretilen buğdayın satışının tamamlanmış olduğuna dikkat edilmiş ve işletmeler gayeli seçilmiştir. Buğday tarımının yapıldığı işletmelerde buğdayın satıldığı yerler incelendiğinde buğday üreticisinin %62.1'i direkt tüccara, %30.0'ı komisyoncu aracılığıyla tüccara, %6.1'i komisyoncu aracılığıyla sanayiciye ve %3.9'u diğer yerlere ya da kişilere sattıkları tespit edilmiştir (Çizelge 4. 25).

Araştırmada, işletmecilerin önemli bir kısmının (%86.1) borçlarının olmasından dolayı buğday ürününü hasattan hemen sonra (Haziran Temmuz) sattıkları tespit edilmiştir. Uygulanan anketlerde Şanlıurfa buğday pazarı tüccar ve komisyoncularının defter kayıtlarında tuttuğu birinci sınıf aylık ortalama buğday fiyatı dikkate alınarak hangi ayda ürününü satmak istediği sorulmuş ve işletmecilerin belirlenen aylık ortalama fiyatlar karşısında satış tarihleri ile ilgili davranışları Çizelge 4.26'da verilmiştir. İşletmecilerin önemli bir kısmının (%45.6) ortalama 1 590 TL/ton ile Şubat ayında, %28.9'unun 1 505TL/ton ile Ocak ayında, %18.9'unun 1 410TL/ton ile Aralık ayında ve %6.7'sinin 1 630TL/ton ile Mart ayında satmak istedikleri tespit edilmiştir. İşletmelerin tamamının Aralık–Mart ayları arasında kalan bir dönemde satmak istedikleri ve önemli bir kısmının da (%45.6) Şubat ayını (borçlarının ve acil ödemelerinin olmaması kaydıyla) seçecekleri saptanmıştır (Çizelge 4. 26).

Tarımsal ürünlerin satış zamanını etkileyen faktörlerden biri depolama imkânlarıdır. Araştırmada işletmelerin %54.4'ünün depolama imkanının olduğu

%45.6'sının ise olmadığı saptanmıştır (Çizelge 4. 27). Araştırmada depolama imkanı olmayan işletmecilere ürününü bekleterek satmak durumunda depo kiralaması yapmak isteyip istemediği sorulmuş ve üreticilerin %97.6'sının depolama durumunda depo kiralamak istediği ve %2.4'ünün depo kiralamak istemediği saptanmıştır (Çizelge 4. 28). İncelenen buğday üretimi yapan işletmecilerin %61.1'inin lisanslı depoculuk hakkında bir bilgiye sahip olmadıkları ve %38.9'unun lisanslı depoculuk hakkında bilgiye sahip oldukları tespit edilmiştir (Çizelge 4. 29).

İncelenen işletmelerde ürünün bekletilmesi durumunda istenen koşullar altında buğdayın kime satılmak istendiği sorulmuş olup işletmecilerin %43.9'unun direkt tüccara, %42.2'sinin ise komisyoncu aracılığıyla tüccara, %13.3'ünün komisyoncu aracılığıyla sanayiciye satacakları tespit edilmiştir. Buğday işletmecilerin sadece %0.6'sının TMO' ya buğday ürününü satacağı tespit edilmiştir (Çizelge 4. 30). Yarı biçimsel mülakatlarda üreticilerin genellikle ürün bedelini daha kolay alabilecekleri akraba, tanıdık vb olarak nitelendirdikleri tüccar ve komisyoncular aracılığı ile ürünü satmanın daha avantajlı olduğu ve TMO'ya satışlarda peşin alımlarda sıkıntı yaşandığı, ürünün satılması aşamasında randevulu sistem olmasına rağmen buğday ürününün günlerce bekletildiği, araç kiralama masraflarının arttığı belirlenmiştir.

5.2. ÖNERİLER

Buğday üreticilerinin gelirini yükseltecek önlemler alınmalı ve buğday üretiminin devamlığı sağlanmalıdır. Günümüze değin alınan önlemlerin önemli bir kısmı daha ziyade verimliliği yükseltmek veya maliyeti düşürmek yönünde olmuştur. Ancak tarım ürünlerinin fiyatları arza bağlı olarak dalgalanmalar göstermekte ve hasattan hemen sonraki dönemde genellikle fiyatlar düşmektedir. O nedenle üretici gelirlerini artırmanın yolu depolanabilir ürünlerde fiyatların daha iyi olduğu dönemde pazarlanmasını sağlamaktır. Bunun yanı sıra fiyat farkının birim (ton) depolama maliyetlerinin üzerinde olması gerekir.

Buğday üreticilerinin çoğunun borçlu olduğu ve bu borçlardan kaynaklı ürünlerini borç zamanı gelince veya hasat döneminden hemen sonra sattıkları tespit edilmiştir. Temelde olan sorunun kooperatiflerden bi haber olan buğday üretimi yapan işletmecilerinin yeterince bilgiye sahip olmamasıdır. Bu durumun ortadan kaldırılması ve kooperatifçiliğin tanıtımının yapılması durumunda işletmecilerin 2. ve 3. şahıslara borçlanmadan kooperatiflerden alacağı destek ve yardımlarla borç yükü altında kalmadan ürününü istediği zaman ve fiyat koşulunda satmış olacaktır.

Üreticilerin depolama koşullarının yetersiz hatta hiç imkânlarının olmadığı görülmektedir. Bu da üreticilerin hasattan hemen sonra ürünlerini istemedikleri bir fiyattan piyasaya sunma zorunluluğu doğuruyor. Böylece hem gelirde hem ürün verimliliğinde kayıplara neden olmaktadır. Depolama koşulları iyileştirildiği takdirde üretici istediği ayda buğdayı piyasaya sunma imkanı elde edecek ve gelirinde yükselme olacaktır.

Üreticilerin lisanlı depoculuk hakkında yeteri bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Tarım teşkilatlarında görevli yaymanların ve tarım danışmanlarının lisanslı depoculuk ile ilgili konularda üreticileri bilgilendirmesi, bu konuda eğitim çalışmalarında bulunması gerekmektedir. Ayrıca TMO'nun emanet alımı ile ilgili üreticileri bilgilendirmeli ve bilinçlendirmelidir. Üreticiler, hemen satmayı

düşünmedikleri ürünlerini Lisanslı Depolarda veya TMO depolarında depolayarak ve fiyatların yükseldiği tarihlerde pazarlayarak gelirlerini yükseltebileceklerdir.

TMO, hububatta destekleme alımlarla ilgili bilgileri, hasat döneminde açıklamaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne verdiği taahhütlere göre bu bilgileri ekim döneminden önce açıklaması gerekir. Böylece üretici daha rahat üretim planlaması yapabilecek ve üretim kararlarını alabilecektir. Üretim sürecinde kaynakların daha etkin kullanımı söz konusu olabilecektir. Ürünün hasadından sonra arz nedeniyle fiyatlarda meydana gelen düşüşlere karşı üreticiler risk yönetimini oluşturabilecek ve ürününü belirli bir döneme kadar depolama kararı alabilecektir.

Tarım dışı gelirin artırılması ile buğday üreticilerinin ürün yetiştirme aşamasında kullanacağı (gübre, ilaç, tohum v.s) girdileri borç karşılığı almayarak depolayacağı buğdayı istediği tarihte satarak daha fazla gelir elde edebilecektir.

Ürün fiyatlarının hasat döneminde belirlenmesi tüm yıla yayılım göstermediği için kimi üreticiler risk almayarak kimi üreticiler ürününü hemen satmaktadır. Üreticiye sağlanacak olan aylık fiyat belirlenip aradaki fiyat belirsizlikleri ortadan kaldırılabilir. Böylece fiyatların önceden belirlenmesi sağlıklı bir üretim planı sağlayarak yıllara göre üretimde dalgalanmayı önleyebilir ve üreticinin karar vermede belirsizlikler içine girmeden üretim sağlayabilir.

KAYNAKLAR

ACIBUCA, V., 2010. Mardin İlinde Makarnalık Buğday Üretim Ekonomisi. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 60s.

AKÇAÖZ, H., ÖZKAN, B. ve KIZILAY, H., 2005. Tarımsal Üretimde Çiftçilerin Tutum Ve Davranışları: Çiftçilik Amaçları Ölçeği (Fos). Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Antalya, 104 – 125s

AKÇAÖZ, H., ÖZKAN, B. ve KIZILAY, H., 2006. Antalya İlinde Tarımsal Üretimde Risk Yönetimi Ve Tarım Sigortası Uygulamaları Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi

ANONİM. http://awsassets.wwftr.panda.org/downloads/turkiye_nin_buday_atlas _web.pdf. (Erişim tarihi: 10.07.2019)

ANONİM. http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/hububat/HububatRaporu2017. pdf. (Erişim tarihi: 10.07.2019)

ANONİM.http://apelasyon.com/Yazi/650-tarimda-firsat-maliyeti-farkindaligi-ile-refahartisi (Erişim tarihi: 10.07.2019)

BASILGAN, M., 2008. Girişimcilerin Kişilik Profili Üzerine Bir İnceleme: Bursa Örneği. 2. Uluslararası Girişimcilik Kongresi, Kırgısiztan, s.472-495.

BAYRAMOĞLU, Z., 2008, Buğday Üretim Faaliyetini Etkileyen Başlıca Faktörler, Ülkesel Tahıl Sempozyumu, Yayın No:1703852.

CEYHAN, V., CİNEMRE, H., A. ve DEMİRYÜREK, K., 1997. Samsun İli Terme İlçesinde Çiftçilerin Risk Davranışlarının Belirlenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Araştırma Serisi No:3, Samsun, 45s.

ÇINAR, G., IŞIN, F. ve ARMAĞAN, G., 2016. Türkiye'de Tarımsal Ürün İhracatı Yapan Firmaların Risk Tercihi Açısından İncelenmesi. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi

DİREK, M., ve YENER, A., 2010. Konya'da Buğday Piyasasında Karar Mekanizmalarının Küresel Krizden Etkilenme Durumu. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Şanlıurfa.

DOROSH, P., and SALAM, A., 2006. Wheat Markets and Price Stabilisation in Pakistan: An 126 Analysis of Policy Options

ERBAY, E., 2006. Lisanslı Depoculuk ve Ürün Borsalarının Tarım Ürünleri Piyasalarına Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği, Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, Antalya.

ERBAY, E., 2007. Lisanslı Depoculuğun ve Teslimata Bağlı İşlemlerin Türkiye Tarım Ürünleri Piyasasına ve Vadeli İşlemlere Olası Etkileri, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

ERDEM YILMAZ, R., 2010, Kırşehir ili Merkez ilçede buğday yetiştiriciliği yapan tarım işletmelerinin ekonomik analizi.

ERDEM, B., 2012. Trakya Bölgesinde Buğday, Ayçiçeği ve Çeltiğin Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Analizi. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 127s.

FORSSELL, S., 2009. Rice Price Policy in Thailand:Policy Making and Recent Developments. Department of Economics at the Universtiy of Lund ISSN 0283-1589, Sweden, 220s

GÜNDÜZ, O. ve ESENGÜN, K., 2007. Tokat İli Merkez İlçede Domates Yetiştiren İşletmelerin Risk Davranışına Göre Sosyo Ekonomik Analizi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 24 (1):51-62s

GÜNER, A., 2012. Türkiye Bitkileri Listesi. Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Yayınları, Flora Dizisi, IBSN: 978-605-60425-7-7, İstanbul. 246s

GÖKKÜR S., 2017. Tarımda Fırsat Maliyeti Farkındalığı ile Refah Artışı, Apelasyon, ISSN:2149-4908, Haziran 2017, Sayı 43,

HİLLMAN, G., HEDGES, R., MOORE, A., COLLEDGE, S., and PETTİTT, P., 2001. New Evidence of Lateglacial Cereal Cultivation at Abu Hureyra in the Euphrates. The Holocene, 11(4): 383-393s

HOLLOWAY, C., A., 1979. Decision Making UnderUncertainty: Models and Choices. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffts, New Jersey. 522s

İNAN, İ., 2016. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. İdeal Kültür Yayıncılık, IBSN 6055729677, Mart 2016, Sayı 1.

KARA, F.Ö., 2018. Suruç Ovası Üreticilerinin Sulama Bilgilerinin Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa. 38-43s

KARAHAN, Ö. 2002. Tarımda Üreticilerin Risk Karşısındaki Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Ege Bölgesinden Örnek Bir Olay. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 163s.

KARADAŞ, K., 2017. Şanlıurfa İlinde Koyunculuk İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Durumu: Siverek İlçesi Örneği. Iğdır Üniversitesi. Ziraat Fakültesi. Tarım Ekonomisi Bölümü. Yayınlanmamış Tez. Iğdır. 68-70s

KİP, E., 1975. ‘‘Türkiye Ve Kuzeydoğu Anadolu Tarımında Belirsizlik ve Ekonomik Etkileri-İstatistiksel Bir Yaklaşım’’ Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 397, Atatürk Basımevi, Erzurum. 371s

KOBZEV, A., 2002. A.Regional Agricultural Trade Model for Wheat and Sunflower Seeds in Ukraine. Policies and Agricultural Developments in Ukraine, in Stephan von ramon-Taubadel and Iryna Akimova eds. Fostering Sustainable Growth in Ukraine, Heidelberg: Physica-Verlag, pp. 227-39s

KONYALI, S., ve GAYTANCIOĞLU, O., 2010. Ekonomik Krizin Buğday Tarımına ve Üreticilere Etkileri. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Şanlıurfa.

NESBİTT, M., and SAMUEL, D., 1996. From Staple Crop to Extinction. The Archaeology and History of The Hulled Wheats. Proceedings of The First İnternational Workshop on Hulled Wheats, 21: 41-100s

NEWBOLD, P., 1995. Statistics for Business and Economics, Fourth Edition, Prentice Hall

ÖZÇELİK, A., KAYALAK, S., ve ÖZER, O. O., 2010. Türkiye’nin Buğday Üretimi İçin Bir Öngörü Modeli: VAR Yaklaşımı. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Şanlıurfa.

PLARRE, W., 1991. The Necessity of Germplasm *In-situ* Conservation in Turkey. The Conservation of Wild Progenitors of Cultivated Plants. Environmental Encounters Series, 8: 85-89s

SİVEREKLİ, E., ve SARIIŞIK, G., 2019 Şanlıurfa ili Kırsalı Kadın Profili Demografik, Sosyo-Ekonomik ve İstihdamPerspektifli Bir Araştırma. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ocak 2019

SOYKAN, F. Ö., 2015. Erzurum İlinde Organik ve Konvansiyonel Olarak Üretilen Buğdayın MaliyeTLer Açısından Karşılaştırılması. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tarım Politikası ve Yayım Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 51s.

VAVİLOV, N. I., 1987. Origin and Geography of Cultivated Plants. The University Press, Cambridge.

TEKTAŞ, S. N., 2008. Lisanslı Depoculuğun Türkiye Tarım Ürünleri Piyasalarına Olası Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 13s.

TEKTAŞ, S. N., 2008. Lisanslı Depoculuğun Türkiye Tarım Ürünleri Piyasalarına Olası Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 80s.

TİGEM, 2017. 2017 yılı Hayvancılık Sektor Raporu. https://www.tigem.gov.tr/WebUserFile/DosyaGaleri/2018/2/a374cc25-acc1-44e8-a546-63b4c8bce146/dosya/ (Erişim tarihi: 02.08.2019)

TİRYAKİOĞLU, M., DEMİRTAŞ, B. ve TUTAR, H., 2017. Türkiye'deki Buğday Veriminin Karşılaştırılması: Hatay ve Şanlıurfa İlleri Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 12 (1): 2017 ISSN:1304-9984, Isparta. 56-67s

TMO, 2018. 2017-2018 Yılı Hububat Raporu. http://www.tmo.gov.tr (Erişim tarihi:01.05.2019)

TÜİK, 2013. Bitkisel Üretim İstatistikleri. http://www.tüik.gov.tr (15.12.2014).

TÜİK, 2014, http://www.tüik.gov.tr TÜİK, (02 Nisan 2015).Bitkisel Üretim İstatistikleri.

TÜİK, 2018, http://www.tüik.gov.tr TÜİK, (02 Ağustos 2019).hayvansal Üretim İstatistikleri.

TÜMSAVAŞ, E., 2003. Ankara İli Ayaş İlçesi Tarım İşletmelerinde Sulu Koşullarda Buğday ve Domates Üretim Faaliyetlerinde, Fiziki Girdi Kullanımı ve Kimyasal Gübre Kullanımının Ekonomik Yönden Değerlendirilmesi. Ankara.

UHK, 2015, Uluslararası Hububat Konseyi. http://www.uhk.org.tr (Erişim Tarihi:01.05.2019)

UHK, 2019, Uluslararası Hububat Konseyi. http://www.uhk.org.tr (Erişim Tarihi:01.05.2019)

ZİOLKOWSKA, J., JECHLİTSCHKO, K., and KİRSCHKE, D., 2009. Global Implications of National Price Policies on the Wheat Market Quantitative Assessment of World Market Effects. Agricultural Economics- Czech, 55(10): 475-480s., Czechoslovakia

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Nurullah SAĞLAM
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : MARDİN/06.02.1992
Telefon **:** 0(542) 653 79 47
E-mail **:** furkan4721.nsk@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise	: Kızıltepe Lisesi Kızıltepe/Mardin	2010
Üniversite	: Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü	2015
Yüksek Lisans	: Harran Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı	2019

Yabancı Dil

İngilizce